

Marietta Šmolková

Marietta Šmolková

roz. Blochová

Praha

Česká republika

Rozhovor pořídila: Pavla Neuner

Období vzniku rozhovoru: duben 2005

Paní Šmolková je velmi příjemná a energická dáma. Rozhovor probíhal v jejím bytě, který se nachází v centru Prahy přímo v místní židovské čtvrti. Byt je malý, avšak útulný. Nelze přehlédnout několik krásných starobylých hodin, jež se paní Šmolkové zachovaly z původní sbírky jejího otce.

[Rodina](#)

[Dětství](#)

[Za války](#)

[Po válce](#)

[Po roce 1989](#)

[Glosář](#)

Rodina

Můj dědeček z otcovy strany se jmenoval Bernard Bloch. Narodil se v Meclově v roce 1836. Pocházel z německé židovské rodiny. Jeho otec se živil jako handlíř, chodil na Šumavě od vesnice k vesnici, vždycky někde přespal, a domů se vracel jednou za týden, na sobotu. V neděli se už zase vydával na cestu. Pradědeček chtěl, aby jeho děti už měly nějaké vzdělání, tak dědečka posílal do chederu. Cheder byla škola pro židovské děti, kterou organizovaly židovské obce. Po josefínských reformách [1](#) sice Židé oficiálně mohli navštěvovat veřejné školy, nicméně praxe na venkově fungovala tak, že děti chodily do chederu, kde se učily číst a psát, učily se hebrejsky a základním modlitbám. Cheder byla vlastně náhrada za obecnou školu. Dědeček měl bratra Adolfa, který se usadil v Americe. Jeho dcera Stella se později provdala za nejstaršího bratra mého otce, Oskara.

Dědeček si našel místo u speditéra v Karlových Varech [2](#). Kolem Karlových Varů se dodnes doluje kaolin, který je základem pro výrobu porcelánu, takže tam zcela přirozeně vznikl porcelánový a jiný keramický průmysl. Dědeček pro toho speditéra rozvážel suroviny po místních továrnách a tam zřejmě získal povědomí o tomto druhu podnikání. Potom si dědeček namluvil děvče z Volduch u Rokycan, moji babičku Jenny Koretz. O její rodině bohužel moc nevím. Babička se narodila v roce 1848. Byla ženou v domácnosti, myslím, že žádné vyšší vzdělání neměla. Ve svých 39 letech byla operována na rakovinu prsu, dožila se 69 let, zemřela v roce 1917 v Dubí.

V té době byla v Unčíně [vzhledem k blízkosti německých hranic se obec tehdy jmenovala Hohenstein – pozn. red.], město leželo mezi Teplicemi a Ústím nad Labem, na prodej keramická továrna a dědeček o ni měl velký zájem. Továrnu koupil z babiččina věna, svých naspořených prostředků a peněz, které mu půjčil jeho zaměstnavatel. Továrna, která byla i před tím dobře vedená, prosperovala i za dědečka.

Babičku ani dědečka z otcovy strany jsem osobně nepoznala. Jejich rodným jazykem byla němčina. Oba pocházeli z čistě židovských rodin, nicméně nevím, jaký byl jejich osobní vztah k židovství. Soudě podle postojů jejich dětí se domnívám, že si byli svého židovství vědomi, ale nebyli pobožní. Spíše si myslím, že finančně podporovali Židy, kteří se ocitli v tísní.

Prarodiče měli dohromady jedenáct dětí, pět kluků a šest děvčat. Oskar, Olga, Otto, Artur, Adéla, Elsa, Bedřiška, které se říkalo Frída, Markéta, Helena, Egon a Kamil. Nejmladší byl Kamil, který ale zemřel v dětských letech. S Egonom jsme se jako s jediným z tatínkových sourozenců nestýkali. Dědeček ho dokonce vyloučil z dědictví. Egon vždycky něco začal, ale nic nedodělal. Jednou v sobě objevil malíře, tak babička šla a koupila mu malířské potřeby. Nicméně za dva týdny se pustil do něčeho jiného. Egon měl štěstí, že si vzal dobrou ženu, která byla velmi pilná a celý život ho živila. Díky ní rovněž přežil válku, protože nebyla Židovka a tím ho vlastně chránila. Adéla měla tři syny, Elsa do roku 1938 žila se svou rodinou v Karlových Varech. Frída žila v Teplicích a jako jediná ze sourozenců neměla děti. Helena onemocněla tuberkulózou a zemřela ve svých 24 letech. Markéta měla dvě děti. Všechny sestry měly za manžele vysokoškolsky vzdělané muže. Jeden byl inženýr chemie, druhý advokát, další byl magistr farmacie a měl lékárnu na Staroměstském náměstí. Elsin muž byl lékařem a teta Olga měla za manžela právníka Karla Glässnera. Měli spolu syna Alfréda a dcery Trude a Ernu. Žili v Lovosicích.

Dědeček z matčiny strany se jmenoval Adolf Bruml a narodil se v roce 1864 v obci Strážov. Jeho otec se jmenoval Benedikt Bruml a matka Kateřina, rozená Eisenschiml. Po ní pojmenovali dědeček a jeho tři bratři vždy svojí nestarší dceru. Dědeček žil s babičkou v Duchcově v severních Čechách. Byl majitelem textilního obchodu, konfekce, kde se šily a prodávaly pracovní oděvy jako například zástěry nebo montérky, jež byly určené pro horníky, kteří pracovali v okolí Duchcova. Jeho rodným jazykem byla němčina, nicméně uměl česky. Dědeček zemřel na rakovinu po konci první světové války v roce 1920, neměla jsem tedy možnost ho poznat. Ve své závěti určil jistý obnos ve prospěch chudých v Duchcově s podmínkou, aby byl rozdělen stejnou částkou mezi židovské a nežidovské obyvatele. Tím vlastně protežoval ty židovské, protože Židů žilo v Duchcově daleko méně než ostatního obyvatelstva. Maminka ho milovala.

Babička z matčiny strany se jmenovala Ida Bruml, rozená Abeles. Narodila se v Lochovicích v okrese Hořovice v roce 1865. Její otec brzy zemřel. Její matka provozovala v Kostelci nad Černými lesy trafikou, kde prodávala noviny, tabák a podobné věci a babička tam od útlého věku pomáhala. Jejím rodným jazykem byla němčina, ale mluvila plynule česky. Babička pravděpodobně neměla vyšší vzdělání. Ona byla vyložený samouk. Krásně kreslila a uměla těsnopis, rovněž ovládala trochu francouzštinu a uměla číst hebrejsky. Babička byla jediná z prarodičů, kterou jsem sama znala.

Babička byla ve vztahu s dědečkem tou dominantní osobou. Babička byla nadaná návrhářka. Pomáhala s vedením obchodu a zároveň navrhovala vzory, které se pak na oděvy vyšívaly. Myslím, že mám ještě nějaké ložní prádlo, na které sama navrhovala krásné monogramy. Vzory na ložní prádlo dělnice vyšívaly ručně, ale třeba na zástěry se to dělalo strojově. Dříve každé dítě nosilo do školy listrovou [druh látky] zástěru s nějakým barevným lemováním a výšivkou. Nenahrazovalo to školní uniformu, protože každý nosil něco trochu jiného, spíše to sloužilo jako ochrana oblečení.

Obchod se jmenoval „Adolf Bruml“. Původní obchod sídlil v Duchcově. Když později maminka odešla za tatínkem do Dubí, přestěhovali se prarodiče do blízkých Teplic, které ležely tak asi dvacet kilometrů od Duchcova. Potom měli ještě několik menších poboček ve vesnicích toho kraje. Obchod

šel dobře až do doby světové hospodářské krize [3](#), kdy se pak muselo začínat od nuly. Prarodiče bydleli v domě, kde v přízemí měli obchod. Já jsem ho už neznala, ale maminka vyprávěla, že naproti bylo hračkářství a že moje sestra vždycky s nosem až na skle seděla a dívala se na to, co tam prodávali.

Babička byla nejpobožnější osobou z celé naší rodiny. Doma se košer nevařilo a ani ona sama nenosila žádné speciální oblečení. Nicméně ještě velmi dobře znala židovské svátky a znala všechny jejich náležitosti. Prarodiče dodržovali šábés a babička se modlila, do synagogy však pravidelně nechodila. Na svátky jsme vždycky chodili k ní. Po smrti dědečka bydlela babička v Teplicích se svým synem Josefem a jeho ženou Eli.

Babička byla velká turistka, když měla zavřený obchod, tak vyrážela s kamarádkami na výlety do Krušných hor. Každou neděli jezdila k nám do Dubí na oběd a hrozně jí vadilo, že jsme ani jedna se sestrou nepily mléko. Tak nás někdy brala s sebou na výlet a schválně ho objednávala. Vždycky nám přinesla nějakou práci, protože byla toho názoru, že máme my, děti, něco dělat. A tak nám nosila krabici se zamotanými motouzy a říkala: „Takhle nám to posílají a to je škoda vyhodit, a děvčata, když to pro mě uděláte, tak každá něco dostanete.“ Po letech, když už jsme byly větší holky, jsme se jí ptaly, kde pořád brala tolik motouzů. A ona odpověděla: „No, teď už vám to můžu říct, to jsem zamotala sama, a chtěla jsem, abyste se naučily trpělivosti.“ A teď, když někdy musím být trpělivá, tak si vzpomenu na babičku, která mě to naučila.

Babička zemřela v roce 1940 v Praze. Byla zpopelněna a její urnu jsme pohřbili v Teplicích do dědečkova hrobu na místním židovském hřbitově. Brumlovi i Blochovi tam mají rodinnou hrobku.

Babička s dědou měli kromě maminky ještě tři syny, z toho Benedikt a Jan byli dvojčata narození v roce 1896 nebo 1897. Josef, kterému se říkalo Pepa, byl o rok starší než maminka, tedy rozený v roce 1893.

Strejda Pepa žil s rodinou v Teplicích, kde převzal dědečkův obchod s konfekcí. V době světové hospodářské krize se jim vedlo moc špatně, tak se přestěhovali do Liberce, kde žil jeho tehdejší tchán, pan Seger, Žid původem z Kolína. Pepova manželka se jmenovala Eli. Měli spolu dvě děti, syna rozeného v roce 1926 a dceru Marianu. S Pepovou rodinou jsme se velmi stýkali. Měla jsem je moc ráda, byli jsme si i povahově blízcí. Pepa chodil na Jom Kipur do synagogy a někdy taky asi o šábésu. Myslím, že jeho pobožnost byla poměrně vlažná. Košer domácnost určitě neměli.

Jedna švagrová strejdy Pepy se ještě před válkou provdala do Anglie a díky její pomoci se tam na poslední chvíli, v roce 1939, odstěhoval Pepa s rodinou, takže všichni přežili. Nejdříve žili u švagrové a jejího muže, který byl původem rumunský Žid a do Anglie odešel počátkem 30. let. Živil se prodejem zboží obchodním domům. Strejdovi postupně svěřil jedno oddělení svého velkoobchodu.

Benedikt byl už zamlada nadšeným sionistou. Koberec, který ještě stále mám a který pochází z domácnosti u Brumlů, zažil, jak po něm Benedikt každý večer mašíroval a přednášel rodině o Palestině. Na stole stávalo něco sladkého k snědku a když Benedikt povídal, tak prý chodil vždycky kolem toho stolu a když se pokaždé na určitém místě zastavil, tak si kousek toho sladkého vzal. Chtěl je nadchnout pro sionismus a oni ho sice poslouchali, ale nikoho tím nenakazil. Jeho dvojče Jan byl moc veselý přátelský kluk, pořád s úsměvem na rtech. Měl rád psy a malé děti a lidi vůbec. Oba se dali pro císaře a monarchii naverbovat dobrovolně do armády v první světové válce. Nevím, jestli byli až takoví vlastenci, spíš v tom hrálo roli jejich mládí, mladého člověka není těžké

nadchnout. Oběma nebylo víc jak 18 let, když narukovali. Dokončili urychleně gymnázium, složili maturitu a šli do války. Kvůli maturitě dostali automaticky hodnost jednoročák, což byl nejnižší důstojník.

Nakonec ani nesloužili společně, ale oba padli na italské frontě [4](#), každý na jiném bojišti. Pepa po skončení války odjel do Itálie a začal hledat jejich hroby. Chodil od hřbitova ke hřbitovu, až je oba našel a potom se o jejich hroby staral a udržoval je. Babička si musela prožít těžké chvíle, když nejdřív dostala zprávu o úmrtí jednoho syna a pak i druhého. Babičce poslali úmrtní listy Jana a Benedikta a rovněž Benediktův deník z války, ve kterém zápisy zcela náhle na jednom místě končí.

Pepa rovněž bojoval v první světové válce, nicméně nerukoval dobrovolně. Na Sibiři se dostal do vojenského zajetí. Zůstal tam třet poměrně dlouho ještě i po válce, protože na Sibiři nejdříve nevěděli, že už válka skončila a i potom jejich propouštění trvalo dlouho. Domů se určitě vrátil až poté, co jsem se já narodila, tedy po roce 1921. Rusové začali se zajatci obchodovat, nosili jim potraviny a oni jim za to dávali svoje staré uniformy a různé armádní věci. Strejda odjakživa rád vařil a pracoval tam potom jako kuchař, takže aspoň neměl hlad. Vždycky, když někoho propustili, dávali mu ostatní dopisy pro svoje zdejší rodiny, které se tak dozvěděly, že jsou naživu.

Dědeček Bruml měl v Americe bratrance, nějaké Eisnerovy, a ti tam provozovali továrnu na konfekci. Pepa jednou dostal ruskou uniformu a když si ji obléknul, našel na cedulce výrobce název právě firmy Eisner. Amerika a Rusko totiž byli váleční spojenci a Američané dodávali Rusům kromě zbraní i uniformy. Na cedulce byla uvedena i adresa, a tak Pepa Eisnerovy vyrozuměl, že žije a kde se nachází a že by se rád odtamtud dostal, ale že to trvá strašně dlouho. A Eisnerovi mu poslali lodní lístek na cestu do Ameriky, avšak z Japonska. Nějakým způsobem se tedy dostal do Japonska, nicméně byl úplně bez peněz, když šel okolo holičství, kde viděl napsáno „Zde se pomáhá Židům“. Tak tam zašel a oni mu koupili jízdenku, aby se mohl dostat k lodi. Když přistál v Americe, tak zase nevěděl, co dál. Slyšel sice neustále mluvit někoho z amplionu, ale ničemu nerozuměl. Tak zašel do informační kanceláře a když zjistili jeho jméno, řekli mu „Oni vás pořád vyvolávají, říkají Bruml, Bruml.“ Pepa netušil, proč ho vyvolávají, ale nakonec se ukázalo, že ho shánějí, protože mu tam Eisnerovi nechali nějaké peníze, aby se mohl dostat přímo k nim. Pepa zůstal v Americe asi rok a půl a byl by určitě chtěl zůstat napořád, ale jeho otec zemřel a on se musel vrátit, aby se postaral o obchod. Po návratu se oženil. Myslím, že kdyby si mohl vybrat, nebyl by strejda Pepa obchodníkem. Velmi hezky zpíval a měl rád všechno krásné, stejně jako moje maminka. Původně studoval práva, ale nemohl studia dokončit, protože přišla válka a pak ho doma potřebovali do obchodu. Dovedu si ho představit jako soudce nebo advokáta, ale ten obchod mu byl asi z duše protivný. Musel to ale zvládnout.

Můj tatínek se jmenoval Artur Bloch a narodil se v Unčíně v roce 1880. Od deseti let bydlel v podnájmu v Praze, kde chodil do reálky. V Praze pak také později vystudoval německou obchodní akademii, na které získal maturitu. Následně odjel na dva roky do Paříže, kde se učil francouzštině a rok pobyl v Anglii kvůli angličtině. Potom získával zkušenosti v prvním zaměstnání u nějaké speditérské loďařské firmy v Hamburku. Dědeček v roce 1909 zemřel a tatínka pak povolali domů. Dědeček vlastnil tři dobře prosperující továrny a určil, kdo z jeho dětí je má vést. Tatínek dostal tu největší, porcelánku, s tím, že musel vyplatit věno všem svým neprovdaným sestrám, což byly tehdy až na jednu všechny. Takže se dostal do finanční tísně a byl nucen si sehnat společníka. Do továrny pak investoval jeho švagr Josef Freund, který měl v Praze na Staroměstském náměstí lékárnu a velmi dobře vydělával, a rovněž jeho bratr Hugo, který s rodinou bydlel část roku v

našem domě. Takže tatínek pak měl společníky, kteří se starali o finanční stránku věci, což byla oblast, které tatínek tolik nerozuměl. On měl na starost samotný provoz továrny. Původní tři dědečkovy továrny, včetně porcelánky, se jmenovaly „B. Bloch“. Porcelánka se pak jmenovala „Bloch a spol.“ Funguje dodnes pod názvem „Český porcelán“.

Další dvě továrny zdědili tatínkovi bratři, Oskar získal továrnu v Dubí a Otto tu vůbec první továrnu v Unčíně. Otto však kvůli hospodářské krizi zbankrotoval. Ottova žena se jmenovala Josefína, měli spolu dceru Doris, která byla stejný ročník jako moje sestra, a mého o tři roky staršího bratrance Honzu. Josefína se hodně kamarádila s tatínkovou druhou ženou, tetou Gusti.

Oskar zemřel zcela náhle ve svých šedesáti letech, u nás na zahradě upadl a už se nezvedl. Továrnu pak po něm vedla jeho žena, Stella Blochová, což byla jeho sestřenice, kterou si přivezl ze Spojených Států. Měli spolu dvě dcery, Ilsu a Lízu. Za světové hospodářské krize ale továrna taky zkrachovala, takže z rodinného majetku zůstala jen tatínkova porcelánka. Stella byla po nástupu Hitlera [1933] varována svými bratry žijícími v Americe a už v roce 1936 odešla se svou mladší dcerou do Ameriky. Starší dcera se provdala a žila v Teplicích, nicméně odešla taky ještě včas v roce 1938, ještě než Němci obsadili pohraničí.

Maminka se jmenovala Kateřina, rozená Brumlová, v roce 1894 v Duchcově. Po základní škole ji rodiče poslali do Drážďan do dívčího penzionátu. Jiné vzdělání asi neměla. Maminka narozdíl od tatínka mluvila celkem plynne a dobře česky, ačkoli jejím rodným jazykem byla rovněž němčina. V Duchcově a v Mostě totiž byla poměrně silná česká menšina. Maminka byla veselá, krásná a emancipovaná žena.

Rodiče byli seznámeni v Teplicích. Brali se v roce 1915 a myslím, že měli židovskou svatbu. Rok nato se narodila moje sestra a v roce 1921 jsem přišla na svět já. Tatínek byl příjemný a inteligentní člověk a mamince imponoval rozhodně nejen tím, že byl o 15 let starší. Rodiče maminky a tatínek koupili společně vilu v Dubí, což je dnes poměrně vykřičené místo, nicméně tenkrát to bylo krásné lázeňské městečko. Maminka velmi ctěla mého otce a vždy o něm mluvila jako o velmi čestném a slušném člověku. Později, když už jsem pobrala trochu rozumu, mi vysvětlila, proč to mezi nimi nemohlo klapat. Jejich povahy byly příliš rozdílné, otec byl samotář a moje maminka naopak vyhledávala společnost. Tatínek se celý život hodně vzdělával, ale nikdo nikdy nevěděl, kolik toho vlastně zná. Byl velký introvert, stejně tak i moje sestra. Blochovi i Brumlovi byli vlastně povahově velmi odlišné rodiny. Blochovi byli obecně uzavřenější lidé, člověk je musel dobře znát, aby je pochopil. Brumlovi byli usměvaví, otevření a vždycky vtipkovali, a přestože jim někdy bylo ouvej, tak nikdo nic nepoznal.

Tatínek byl zásadně proti všem spolkům. Udělal jedinou výjimku a stal se dobrovolným hasičem, protože toto uskupení považoval za užitečné. Nemyslím, že by někdy ve skutečnosti pomáhal s požárem, spíš jim vedl účetnictví a staral se o provozní věci a také asi přispíval finančně. Ale jinak neuznával žádné spolky ani strany. Jako pan továrník volil překvapivě sociální demokracii.

Tatínek se nejvíce stýkal se svými příbuznými, ale nejraději trávil čas v kruhu nejužší rodiny, pokud možno tak, aby nemusel moc mluvit. Byl vyloženě introvert. Jeho velkým koníčkem bylo sbírání starých hodin. Četl německy, anglicky a francouzsky. Česky se učil, ale moc mu to nešlo. Maminka byla naopak velmi společenská. Měla v Teplicích nejlepší přítelkyni, tetu Steli, která k nám často jezdila do Dubí. Dlouhá léta nemohla mít miminko, a tak rozmazlovala mě i sestru. Po nějakých dvanácti letech snažení, když už s tím ani nepočítali, otěhotněla a porodila holčičku.

Rodiče se rozvedli v roce 1929. Maminka se poté vdala za doktora Viktora Hahna, který se rozváděl o rok dříve. Nejdříve, hned po maminčině rozvodu, měli židovskou svatbu, a pak, po pár požadovaných měsících uzavřeli sňatek ještě na úřadě. Maminka se znala s doktorem Hahnem asi od roku 1920, a o rok později mě přiváděl na svět. Doktor Hahn pracoval jako gynekolog, působil sedm let na gynekologické klinice ve Vídni, kde žil se svou první ženou Gretou a kde se mu v roce 1918 narodil syn Jindřich Hahn. Ve Vídni po první světové válce panovaly těžké podmínky, nebylo ani co jíst, tak se přestěhovali zpět do Teplic, kde se v roce 1891 narodil. Jako lékař tam měl velmi dobré jméno, tak k němu začala chodit i maminka. Strejda Viktor byl velmi veselý a společenský člověk, opak mého tatínka.

Při rozvodu se rodiče dohodli, že moje o skoro šest let starší sestra zůstane s maminkou a já že půjdu k tatínkovi. Když mi už bylo takových 19 let, ptala jsem se maminky, proč jsem já jako mladší šla k tatínkovi, nebylo mi tenkrát ještě ani osm. A maminka mi vysvětlila, že nechtěla tatínkovi ublížit ještě víc, poněvadž věděla, že kdyby s ním žila moje sestra, oba by se uzavřeli do sebe a odnaučili se mluvit. Každý by měl svoji knihu a svoje desky s hudbou a nepotřebovali by spolu komunikovat. Tak jsem zůstala s tatínkem v Dubí a sestra s maminkou bydlely v Teplicích se strejdou Viktorem.

Strejdův syn tam nějakou dobu žil s nimi. Viktorově bývalé ženě se to nelíbilo, tak se dohodli, že Jindra bude bydlet na půl cesty v Ústí nad Labem, u jednoho profesora. Jindra se v Teplicích velmi dobře učil, ale v Ústí asi nebyl moc šťastný a jeho výsledky už byly horší. Greta trvala na tom, že půjde za ní do Prahy. Byla také znovu provdaná, vzala si bratra mého budoucího muže, který byl bankovním ředitelem v Unionbance. Žili oba velmi společensky, což bylo dané už jeho zaměstnáním, takže na Jindru nezbyvalo tolik času. Jindra se zase neučil moc dobře, nakonec to dopadlo tak, že odmaturoval a dohodli se, že pojede do Anglie kvůli angličtině. Tím se také zachránil. Za války sloužil jako letec československé armády, ve slavné 311. peruť [311. čs. bombardovací peruť, No 311 Czechoslovak Bomber Squadron, patří mezi nejlepší a nejslavnější útvary československého vojska ve 2. světové válce. Byla založena v červenci 1940 a 30.7. se přesunula na leteckou základnu RAF do Honingtonu. Jejím létajícím i pozemním personálem byli Čechoslováci. Od září 1940 do června 1945 provedla na 3 160 letů. Svou operační činnost skončila 311. peruť až počátkem června 1945 – pozn. red.].

Tatínek skutečně nebyl nikdy příliš výřečný, ale měl nás moc rád. Pamatuju si, jak jsem na něj čekala, až přijde domů k večeři. On věděl, že mám šíleně ráda čerstvé vlašské ořechy, které se dají loupat. Na to loupání mi ale vždy scházelo dost trpělivosti. Na stole ležely ubrousky v kroužcích s našimi jmény, a každý shromažďoval do toho svého kroužku naloupané ořechy. Tatínek pak řekl: „Zavři oči“ a ty hromádky vyměnil.

Tatínek se rovněž znovu oženil. Jeho druhá žena se jmenovala Augusta, rozená Diehlová v roce 1894. Konvertovala k judaismu, když se vdávala za svého prvního manžela, pana Neumanna, který ale zemřel. Byl členem spolku B'nai B'rith, kde panoval zvyk, že se při úmrtí člena někdo z ostatních určí jako ochránce vdovy. Shodou okolností se tetiným ochráncem stal Josef Freund, který byl manželem nejmladší tatínkovy sestry Markéty. A ten pan Freund si uvědomoval, že má v Dubí rozvedeného švagra, který by se asi měl oženit, když vychovává malou dceru. V Dubí bylo sanatorium, které funguje do dnešních dnů, Tereziny lázně, kde při nedostatku pacientů pronajímali pokoje pro hosty. A Augusta si to tam tedy přijela na týden nenápadně omrknout.

Teta byla velmi veselá bytost a já jsem ji měla moc ráda, a i ona mě brala jako dceru. Svoje děti neměla, její první muž byl skoro o dvacet let starší a asi je mít nemohli. S tatínkem si rozuměla lépe než maminka. Ačkoli byly s maminkou stejně staré, jako by každá pocházela z jiného století. A teta z toho století, kde se zkrátka všechno dělalo, aby se to manželovi líbilo, aby ho to nezatížilo a aby neměl žádné starosti. Zatímco naše maminka byla z toho století, kde už existovalo spíše rovnocenné partnerství. Když se tatínek s tetou oženil, měla jsem jen jednu podmínku, abych jí nemusela říkat maminko. Takže to byla pro mě teta Gusti. Druhému manželovi maminky jsem říkala strejdo, protože jsem ho tak oslovovala od malička.

S tatínkem teta mluvila německy, ale uměla i česky. Strejda Viktor byl německý Žid, stejně jako tatínek. Maminka uměla plynule česky, protože pocházela z Duchcova a v této části severních Čech žila poměrně silná česká menšina, zatímco tatínek pocházel z Teplicka, kde bylo naopak velmi málo Čechů.

Tatínkovo židovství bylo velmi vlažné. Jediné osoby v naší rodině, které dodržovaly šábés, byly teta Gusti a babička Brumlová. K babičce se chodilo na seder. Vzpomínám si, že jsem byla hrozně ráda, když můj mladší bratranec začal říkat Manišane [čtyři otázky tradičně přednesené nejmladším účastníkem sederu – pozn. red.] a já jsem už nemusela. Babička chodila do synagogy, ale maminka ani tatínek nikoliv. Doma se košer nevařilo. Tatínek se na Jom Kipur postil také tím, že si ten den nepustil rádio, což pro něj bylo horší než nejíst. Byl velký milovník hudby.

Moje sestra se narodila v roce 1916 v Teplicích. Říkali jsme jí Hanne, avšak ve skutečnosti se jmenovala Hannerle. Toto jméno vybral maminčin bratr Jan podle knihy „Vom Hannerle und ihren Liebhabern“ [O Haničce a jejích milencích]. Strýc věděl, že je maminka těhotná, ale nikdy sestru nespátřil, protože bojoval na italské frontě a padl. V dopise mamince napsal, že četl tuto knihu a že Hannerle je hezké jméno, aby jí ho dali.

Dětství

Sestra i já jsme vyrůstaly v poměrně zajištěných rodinách. Otec strejdy Viktora zbohatl za první světové války, kdy byly tuky na příděl a on dostal nápad a začal vyrábět umělý med. Med se vyráběl z cukrové řepy, které se zde pěstovalo hojně. Tenhle umělý med se prodával bez přidělového systému a kupovala ho vlastně skoro každá rodina. Dokonce to chutnalo podobně jako med pravý. Tímhle nápadem vydělal spoustu peněz, které sice později po válce ztratily hodnotu, nicméně on mezitím stihl nakoupit nějaké domy, které se potom pronajímaly.

Hahnům i nám se tedy dařilo velmi slušně, ale přesto jsme žili hodně skromně. Pamatuju si, že jsem původně vůbec neměla kapesné. Začala jsem ho dostávat, až když se mi jednou podařilo nadělat dluh ve výši pěti korun. V obecné škole v Dubí jsem měla kamarádku, která hodně jedla a ačkoliv dostávala svačinu jako já, chodila si do vedlejšího hokynářství ještě pro kyselé rybičky. Já je dodnes miluju a mám vždy nějaké v lednici. Jenomže ona na ně měla peníze, kdežto já nedostávala kapesné. A tak jsem řekla té hokynářce: „Paní Liebscherová, mohla byste mi, prosím vás, prodat půlku rohlíku a na to dát tu kyselou cibuli? A kolik by to stálo?“ Ona řekla: „No 10 halířů půlka toho rohlíku a za 10 halířů vám na to dám tu cibuli.“ A v těchto dvaceti halířích jsem nadělávala postupně pětikorunový dluh. Provalilo se to zcela nečekaně jednoho dne, přišla na to teta. Byla jsem zvyklá dávat tetě po příchodu domů pusy. A teta ze mne něco ucítila a zeptala se: „Cos to jedla?“ Tak jsem jí to vysypala. Málem z toho omdlela a šla okamžitě zaplatit moje dluhy. A od té doby jsem dostávala tři koruny týdně, což nebylo mnoho, ale bohatě to stačilo na moje kyselé

rybičky. Ale myslím, že jsem nikdy tak nehýřila, že bych si byla koupila celou housku s celou rybičkou.

Obec Dubí byla rozdělena na dvě části, Horní a Dolní. Dolní Dubí bylo více průmyslové a v Horním obklopovaly místní sanatorium soukromé vily. Horní Dubí je spojeno silnicí vedoucí k hranici s Německem s Dolním Dubím. Rodiče koupili při svatbě vilu naproti sanatoriu a továrna sídlila v Dolním Dubí, kam tatínek denně tak půl hodiny chodil do kanceláře. Když moc pršelo, jel jednu stanici tramvají, ale pak musel ještě kus dojít. Auto jsme neměli.

Bydleli jsme v prostředním patře naší vily. Pod námi bydlel příženěný příbuzný jedné z tatínkových sester a byt nad námi se pronajímal jedné učitelské rodině. U našeho bytu byla terasa, kde jsme byli zvyklí v létě jíst. Ze zahrady rostl velký kaštan, jehož větve sahaly až na tu terasu. Ze všech stran jsme koukali do zeleně. Doma jsme zaměstnávali kuchařku, která mě taky někdy vozila v kočárku. Jinak mě ale vychovávala maminka, moje sestra ještě měla vychovatelku. Měli jsme navíc jednu nebo dvě pomocnice v domácnosti.

Byt byl tvořen velkými místnostmi, měli jsme pánský pokoj, což byla ve skutečnosti knihovna, kde měl tatínek rovněž svoji sbírku starých hodin, z nichž mi troje zůstaly. Dále tam byla poměrně velká jídelna a obývací pokoj, pak ložnice, koupelna a kuchyně se spíží. V ložnici u rodičů si pamatuji na veliký šatník a prádelník ze světlého leštěného dřeva. Na tom prádelníku mě fascinovalo množství šuplíků. V jednom byly kravaty, ve druhém kapesníky, v dalším ponožky. Tenkrát mi to připadalo jako v obchodě. Jako maličké děti jsme měly se sestrou svůj pokoj dole u příbuzných, kteří ale měli dva syny, takže když už jsme byly dost velké, rodiče nás raději přestěhovali do pokoje ve třetím patře, vedle učitelů, když se tedy jejich dcery provdaly a odešly a ten pokoj se uvolnil. Tam jsem pak zůstala sama, když se maminka se sestrou odstěhovaly do Teplic v roce 1929.

Doma fungovala tekoucí voda a elektřina. Telefon jsme doma měli, co si pamatuju, vzpomínám, že už jako malá jsem ráda telefonovala. Byl pevně přidělaný ke zdi a musela jsem si brát židli a vylézt na ní, abych ho mohla použít. Na zemi byly položeny parkety, v jídelně, což byl takový parádní pokoj, byly na stěnách textilní tapety jako někde na zámku. Ostatní místnosti byly bíle vymalovány. Topilo se v kachlových kamnech, které se vyráběly v jedné ze tří dědečkových továren. Tatínek je dal předělat a zabudoval do nich stáložárna kamna. Mělo to tu výhodu, že ráno ještě pořád hřály a mohlo se znovu přiložit. V kuchyni vařila kuchařka na normálních kamnech. Teta k nám přišla už za dob hospodářské krize, to jsme pak měly jen služebnou, se kterou se teta ale poměrně přátelila, a u vaření se tak nějak střídaly.

Světová hospodářská krize byla opravdu ošklivá doba. Pamatuju si na obrovskou nezaměstnanost a vzpomínám, jak k nám domů chodily dvakrát týdně některé spolužačky na oběd, aby měly teplé jídlo. Další dny asi chodily zase jinam. Muselo být hrozné takhle čekat, až jim někdo něco dá. Tatínkovi přes noc zbělely vlasy, protože se muselo propouštět a on cítil za lidi zodpovědnost a nemohl jim pomoci. Takže život v první republice [5](#) nebyl zas až tak růžový, jak se dnes o něm mluví. Měla předpoklady být ideální, nicméně hospodářská krize ji hodně postihla už kvůli tomu, že to byla průmyslová země.

Trh, kde se kupovala zelenina, byl až v Dolním Dubí. Blízko našeho domu bylo hokynářství, kam jsme chodili pro mouku a tuky, občas chleba. Obchod provozovali jedni z mála Čechů, kteří v Horním Dubí vůbec žili. Já jsem tam ráda chodila nakupovat, protože jsem milovala čerstvý chleba. Nikdy jsem ho nedonesla celý domů, cestou jsem uždibovala. Každý večer k nám chodil řezník pro

objednávku a druhý den nosil čerstvé maso. Pekaři se telefonovalo, kolik budeme chtít chleba a housek, a on to pak dával do ušitých pytlíků a věšel na kliku od branky. Pili jsme vodu z kohoutku, která byla velmi chutná a o slavnostních dnech jsme k jídlu měli víno.

Slavili jsme jak židovské, tak české svátky. Oslavy se u nás pořádaly vždy na dvakrát. Tatínek měl sice velkou továrnu, ale žádné auto. Strejda Viktor jako lékař auto měl, aby mohl objíždět pacienty v okolí. Takže oslavy vždy probíhaly tak, že jsme napřed byly se sestrou u Hahnů a pak nás autem dovezli do Dubí, kde se pokračovalo.

Sederové večeře se konaly ve společné domácnosti babičky Brumlové a strýce Josefa. Doma jsme mívali macesy, všichni je s oblibou jedli, kromě mě. Z macesové moučky se dělaly také nějaké sladké pokrmy, které mi chutnaly. Na Chanuku jsme rozsvěcovali svíčky v menoře. Polévku, kterou jsme vařili v předvečer Jom Kipuru, vařím dodnes. Byla sytá, ale dobře stravitelná. Jedno menší celé kuře dám vařit s kořenovou zeleninou a trochou kapusty a cibule. Do toho přidám ještě jednu až dvě kostky drůbežího bujónu. Když zelenina změkne a maso jde od kosti, vyndám cibuli, která sloužila pouze na chuť, zeleninu rozkrájím na kousíčky a maso obergeru. Do polévky se přidávají ještě knedlíčky, které vyrábím ze strouhané housky a o pesachu z macesové moučky. Do knedlíčků se musí přidat trochu tuku, aby byly měkké. Tuk se vyvaří a knedlíčky zůstávají krásně vláčné. Bábovku, kterou jsme měli jako první jídlo po půstu, rovněž pečú dodnes. Používám práškový cukr, tuk, který utřu se třemi žloutky a cukrem, dále dávám hladkou mouku, do které se zamíchá prášek do pečiva, do toho zamíchám trochu mléka, sníh z vajec a dvě až tři hrstky rozinek. Vše si pamatuji jako vážné a důstojné. Legrace bývala mezi Vánoci a Novým rokem.

O Vánocích jsme měli doma stromeček, avšak nevěšeli jsme na něj ani kříže ani andělíčky, ale skleněné koule. Místo koled jsme zpívali neutrální písně. Dělal se to vždy tak trochu i kvůli našim služebným, které dostaly pod stromeček vždy nějaké dárky. Vánoce jsem měla ráda, všechny děti měly stromek, tak bylo přirozené, že jsem ho chtěla taky. Menší stromeček s dárky byl i Hahnů.

Naši příbuzní, Hugo Freund s rodinou, kteří používali byt v přízemí, byli doma v Třebíči na Moravě a u nás nezůstávali po celý rok. Dobu mezi Vánocemi a Novým rokem trávili doma v Třebíči. Zaměstnávali židovskou služebnou Hermínu, která zůstávala u nás na vánoční svátky sama. Jednou přivedla psa, který v tom tichu a při svitu svíček začal vrčet. Tehdy moje sestra pronesla z recese historická slova. Řekla: „Mlč, ty židovský pse, neruš křesťanskou oslavu.“

Všechny tatínkovy sestry žily v Praze a všichni pražští bratřenci a sestřenice u nás trávili vánoční prázdniny. Bylo nás dohromady 27 bratranců a sestřenic různých věků, takže jsme měli vždy rušno. V Dubí bydleli i tatínkovi dva bratři, takže jsme měli dohromady k dispozici tři velké byty.

Na Silvestra se vařil punč, hrály se karty a poslouchalo se rádio. O půlnoci přišlo kromě přípitku na řadu lití olova a jeden z bratranců vždy věštil, co to znamená. Taky nám četl z ruky. A pak tatínek loupal jablka, uměl je loupat tak, že vytvořil jeden celý pruh slupky. Tím jsme pak házeli za sebe, a podle toho, jakému písmenu nebo tvaru to bylo podobné, tak se hádalo na ctitele nebo ctitelku. Sestra na vánoční prázdniny zůstávala u nás v Dubí. Hahnovi byli řádově o 15 let mladší než můj otec a odjížděli na hory lyžovat. Strejda Viktor strašně rád sportoval, maminka jezdila spíš jako do počtu. Můj otec byl rovněž sportovně založený, dokud si nepřivodil při cvičení, kam chodil cvičit na náradí, kýlu.

Vychodila jsem pět tříd obecné školy v Dubí, pak další čtyři třídy gymnázia v Teplicích. V obecné škole v Dubí jsme byli s bratrancem jediní dva Židé. Předtím to byla zase jen moje sestra a naše sestřenice Doris. Jednou za dva týdny přijížděl do Dubí rabín Herzl a když už byly všechny ostatní děti doma, měli jsme u něj s bratrancem hodinu náboženství. Jenomže on nebyl jenom rabín, ale rovněž hudební kritik. Psal do novin kritiky na koncerty a opery. A jak jsme hudbu měli všichni tři rádi, tak to vlastně probíhalo tak, že jsme se chvíli věnovali judaismu a pak nám vyprávěl o hudbě. Někdy mu to ani nevyšlo, takže ta naše náboženská výuka byla velmi děravá.

Na gymnázium v Teplicích jsem měla židovských spolužáků daleko víc. Byli jsme po první světové válce velmi silný ročník, takže nás bylo ve třídě 35 žáků. Měli jsme dvě třídy v ročníku, v jedné byli evangelíci a v druhé Židé s katolíky, přičemž Židů bylo více než katolíků. Z katolíků ještě pocházelo zase dalších pár dětí ze smíšených manželství a měli doma židovskou mámu nebo tátu. Tam jsem chodila strašně ráda, byla to taková intelektuální příjemná doba. Byla jsem rozhodnuta studovat práva. Gymnázium bylo humanitně zaměřené. Měli jsme denně latinu. Dějepis a zeměpis nás učila židovská kantorka, paní Maiselová. Žila sama a než měla být transportována do Terezína, spáchala sebevraždu.

Stejně gymnázium navštěvovala dřív i moje sestra, která tam, na rozdíl ode mne, odmaturovala. Mně tatínek tehdy řekl: „Doby jsou vážný a ty potřebuješ spíš praktické povolání a když vše dobře dopadne, tak budeš se mnou pracovat v továrně.“ Tatínek totiž vůbec neměl obchodního ducha a ve mně ho objevoval. A tak jsem přestoupila na obchodní akademii v Teplicích, abych získala praktické znalosti.

Patřila jsem ve škole mezi ty nejlepší studenty. Na obchodní akademii jsem byla jediná Židovka. Studovalo tam se mnou ve třídě jedno německé děvče, které se taky velmi dobře učilo a mělo v podstatě stejné známky jako já. Nicméně, když se někdo chválil, dostala většinou přednost ona. To už jsem cítila, že něco není v pořádku. Avšak ten nepříjemný pocit pramenil hlavně z toho, že si přede mnou spolužáci šuškali a byla jsem najednou taková vyčleněná. Pamatuju se, jak kluci v pondělí chodili utahaní do školy a já jsem si říkala, z čeho to asi mají. Později jsem se dozvěděla, že je v pátek vozili turneři [6](#) auty do Německa, někam k Drážďanům, a tam je cvičili, snad se tam i učili střilet. Tihle kluci pak chodili křičet a hajlovat. K maturitě jsem se nedostala, protože přišli Němci a okupovali pohraničí v roce 1938 [7](#), a to jsem byla teprve ve třetím ročníku čtyřletého studia. Pak už jsem se k nějaké ucelené formě vzdělání nedostala. Chodila jsem potom po válce na kurz angličtiny a podobně, ale už jsem nikdy skutečně nestudovala. Nedodělala jsem si ani maturitu, protože jsem hned po válce potřebovala začít vydělávat.

Z Dubí do Teplic to je kolem pěti kilometrů, dnes tam jezdí autobus, tehdy jsem ze školy z Teplic jezdila tramvají asi tři čtvrtě hodiny. Úkoly jsem si stihla udělat v tramvaji, takže když jsem dorazila pak domů, mohla jsem se věnovat svým zálibám. Trávila jsem hodně svého volného času v přírodě. Za naším domem tekla potůček, kde jsem si moc ráda hrála. Z krabiček od zápalek jsem stavěla lodičky a pouštěla je po potoce. Vůbec mi nevadila samota. Milovala jsem les, po kterém jsem se často procházela, v zimě na běžkách. Tehdy se nekupovaly lyže pro každou generaci, my jsme měly se sestrou lyže po tatínkovi a jednom ze strýců. Dokonce i boty jsme měly po mamčiných bratrech, dvojčatech. Z nějaké staré uniformy, byla tmavomodrá, nám dali ušít kalhoty a košile na lyže. Tam, kde končila bota a začínala nohavice, se noha omotávala asi dva metry dlouhou výšivkou s norským vzorem, aby nepadal sníh do bot. A když bylo hodně sněhu, tak se lyžovalo i do školy. Strašně ráda jsem chodila v čerstvě napadaném sněhu, kde nebyla ještě žádná jiná stopa,

jen sem tam nějaká liška nebo zajíc. Milovala jsem být sama v přírodě s tím nádherným vzduchem a modrým nebem.

Teta usoudila, že když jsem holka, mám mít panenky a postupně mi je kupovala a šila na ně moc hezké šatičky pro každou příležitost. Já jsem si s nimi krátce hrála, ale nebavilo mě to. Vzpomínám si, že jednu tu panenku jsem pořád myla, až z ní začal vylézat novinový papír, kterým byla vycpaná. Já jsem jako dítě měla dost jiné zájmy než ostatní holky. Zatímco si ostatní vyšívaly a hrály s panenkami, já jsem si hrála s kladivem. Tehdy se stavěla silnice z Dubí na Cínovec, v dnešní době tak proslavená díky prostituci, a kousek od našeho domu měli stavaři takovou polní kovárnu. Byl tam otevřený oheň, kde ohřívali motyky a lopaty a kladivem je zase rovnali, aby je mohli znovu používat. Mě to hrozně fascinovalo, byla jsem schopná tam po škole prostát hodinu a oni mi někdy dovolili si to zkusit a rovnat kladivem nářadí.

V Teplicích býval jarmark, kde jsem si z kapesného třeba koupila kleště a kladivo. Pak jsem také musela mít korunu na umělý med. Tři koruny jsem vždy utratila za první třešně pro maminku. To bylo dřívko, na něm bylo navinuto listí z třešně a možná pět jednotlivých třešní, ale těch prvních. Jednou jsem je mamince chtěla moc koupit, ale neměla jsem na ně peníze. Hahnovi měli velkou zahradu bez záhonů a kolem celého pozemku byly vysázené tmavě červené růže. A tak když jednou odjeli na dovolenou, domluvila jsem se asi jako desetiletá na prodeji těch růží, samozřejmě hluboce pod cenou, abych získala prostředky na maminčiny třešně.

Chodila jsem do německých škol a doma se rovněž mluvilo německy. První republika byla tak tolerantní, že čeština nebyla stanovena jako povinný jazyk. Chodila jsem od třetí třídy obecné školy na dobrovolnou češtinu. Používali jsme učebnici češtiny o Kulihráškově, ale uměli jsme díky ní jen naprosto nepoužitelné věty, neučila praktickou češtinu. Když k nám z Prahy do Dubí přišla teta, tak jí bylo nepochopitelné, že neumím česky. Rozhodli se tedy s tatínkem a podali inzerát do novin, přes který se hledala česká rodina s dětmi, u které bych mohla pobývat a naučit se konverzovat česky. Dodnes si pamatuju, že se na inzerát přihlásilo 198 lidí. Nakonec se vybraly dvě rodiny ze Mšena u Mělníka. U první rodiny se ale na místě zjistilo, že uváděné tři dcery jsou už asi třicetileté a mně bylo teprve 14 let. Tak se šlo k druhé rodině, kde měli třináctiletého syna a dvě holky, o jeden a dva roky starší.

Tatínek s tetou mě k nim poslali nejdříve na čtyři týdny. Naučila jsem se u nich věci, které jsem z domova neuměla, jako například plést. Chodili jsme se pořád koupat a naučila jsem se hrát tenis. S jednou z nich, Lidkou Kozlíkovou, jsme zůstaly navždy přítelkyně. Hned z tohoto prvního pobytu jsem přivedla Lidku k nám domů, což pro ni byla vlastně naopak německá konverzace. Chodily jsme spolu po výletech a vzhledem k tomu, že doba už nazrávala, cítily jsme se být velkými vlastenkami. Šly jsme například na hranici s Německem, za kterou hned visel prapor s hákovým křížem. Se strašnou chutí jsme přes tu hraniční závoru plivaly a myslely si, že jsme právě vykonalý hrdinský čin. Vždy, když nás míjelo nákladní auto s československými vojáky, byly jsme si vědomy, že jsme Čechoslováci, ačkoli v mém případě německy mluvící.

Jakmile nastoupil v Německu Hitler [1933], tak to kdysi svorné a promíchané obyvatelstvo se začalo dělit. A tak i mládež příslušela do různých sportovních klubů. Sionisté měli Makabi [8](#), kam jsem nechodila. Pak tam byl německý spolek Deutscher Turnverein [6](#), ve kterém se řídili heslem „Frisch, fromm, frohlich, frei ist die Deutsche Turnerei“. To znamená „Čerstvý, pobožný, veselý a svobodný je německý tělocvik“. Jejich symbol už připomínal hákový kříž, byla to čtyři „F“, která

ležela po sobě v pravých úhlech. Tak tam jsem samozřejmě taky nechodila. A Sokol [9](#) mi byl tak nějak vzdálený. Do Sokola jsem chodila později s bratrancem na šibřinky, takové tancovačky. V Teplicích byla soukromá tělocvična, kterou vedly dvě ženy, jedna Židovka a druhá byla emigrantka z carského Ruska, a k nim jsem chodila na gymnastiku. Cvičila tam i maminka Tomáše Krause, který je dnes tajemníkem Federace židovských obcí v ČR.

V Dubí žily pouze čtyři židovské rodiny, naše a dvou tatínkových bratrů, Oskara a Otty, a potom ještě nějaký Pařízkovi. Ti odsud nepocházeli, v Dubí si koupili vilu a usídlili se tam, až když byli v důchodu. Dubí mělo kolem 2000 obyvatel. V Teplicích naopak žilo mnoho židovských rodin, asi 15% místního obyvatelstva byli Židé. Teplice byly po Praze největší židovská obec v Čechách. Vzhledem k velkému počtu německy mluvících obyvatel se používaly dvojjazyčné nápisy, takže Dubí se rovněž jmenovalo Eichwald [Dubový les] a Teplice Teplitz.

Před rokem 1933 jsme žádné napětí ani antisemitismus nepociťovali. Všichni žili tak nějak pospolu, až s nástupem Hitlera se začala společnost diferencovat. Příslušnost ke skupině se demonstrovala hlavně na pochodech na 1. máje. Hahnovi, kteří žili v Teplicích, měli na domě dřevěné rolety, které stahovaly pro případ, že by přiletěl nějaký kámen. V davu bývají lidé odvážní. Pamatuju si ten poslední prvomájový pochod, v roce 1938, kdy šli zvláště komunisté se sociálními demokraty a turneři, kteří už měli bubny a podkolenky.

My jsme se vždy považovali za Čechoslováky a Československo jsme milovali. Když by se mě někdo zeptal, jestli jsem byla Češka, Němka nebo Židovka, nedokázala bych odpovědět. Cítili jsme se Čechoslováky, měli jsme židovský původ a hovořili německy. Nikoho jsme se nikdy nestranili a nenáleželi jsme k žádné straně. V Teplicích, v ulici, kde bydleli Hahnovi, stálo pět vil a v každé žil nějaký lékař s rodinou. Všichni se spolu stýkali, nehledě na původ či náboženství.

V září 1938 stávkovali dělníci z naší porcelánky proti tomu, že pohraničí je stále ještě československé. Chtěli tím podpořit Henleina [10](#) a jeho snahu o připojení tzv. Sudet [11](#) k Německu. V ten den jsme odjeli z Dubí do Prahy a už jsme se nikdy nevrátili. Měli jsme jen to málo, co se vešlo do malého kufříčku. Znamenalo to rovněž rozloučení se školní docházkou na začátku třetího ročníku obchodní akademie, bylo to rozloučení s domovem a pro otce i rozloučení s povoláním a rodinnou firmou. Nevzpomínám si, že by ti dělníci vystupovali nějak aktivně přímo proti otci. Nicméně, nevědělo se, co přijde dál, protože místní Němci se už začínali ozbrojovat, chodili si přes hranice pro zbraně. Nic se nevědělo, ale spíše se tušilo. Tehdy jsme neujeli jen my, ale celá řada dalších českých a židovských rodin. Pak už trvalo jen tři týdny, než skutečně došlo k Mnichovu a [7](#) k odstoupení pohraničí.

Dorazili jsme tedy do Prahy, kde žila tatínkova tchýně z druhého manželství. Jmenovala se Františka Diehlová, rozená Jirásková v roce 1855, byla sestřenicí Aloise Jiráska [Jirásek Alois (1851 – 1930): český romanopisec a dramatik – pozn. red.]. Její byt byl příliš malý, a tak tam zůstala jen teta a tatínek chvíli bydlel u bratra své ženy, který měl se svou židovskou ženou trochu větší byt na Vinohradech. Potom si našli byt u Olšanských hřbitovů a v roce 1939 se nastěhovali do pronajatého bytu ve vile v Holešovicích, blízko Trójského mostu. Dole ve vile bydlel majitel s rodinou, první patro měl pronajaté otec s tetou a pak tam byl ještě jeden malý byt, ve kterém žil jeden učitel. V tom roce 1939 tam majitel tatínka, tetu a její maminku celkem ochotně vzal, když ten dům ještě neměl splacený. Po válce pak dělal všechno, aby nás odtamtud vystrnadil. Teta sice konvertovala k židovství již kvůli svému prvnímu manželovi, nicméně pocházela z křesťanské rodiny, její otec byl

říšský Němec odněkud z Porýní. Pro Němce tedy byla árijského původu a tím chránila téměř až do konce války i mého otce. Její maminka zemřela hned po válce v roce 1945.

Moje maminka se přestěhovala se svým druhým manželem a sestrou do Brna. U tatínkovy tchýně nebylo dost místa, a tak jsem tehdy šla k Hahnům. V Brně jsem žila od října 1938. Sestra tam pracovala v dětské nemocnici a obě jsme se učily anglicky, učily jsme se šít, prát, žehlit a vařit. Vlastně jsme se připravovaly na emigraci. Nevím, jak vážně se doma ještě dříve mluvilo o emigraci, ale myslím si, že tatínek ve skutečnosti emigrovat nechtěl. Měl v Dubí židovského prokuristu, pana Wagnera, který se k emigraci připravoval. Říkal mu: „Pane Bloch, vy přece umíte francouzsky, já tam jdu do porcelánky, nechcete taky?“ Tatínek na to ale nereagoval.

Hahnovi emigrovat chtěli určitě. Syn strejdy Viktora jel v roce 1938 kvůli angličtině do Anglie a už tam zůstal. Hahnovi chodili na kurzy angličtiny a připravovali se k odjezdu do Anglie a potom do Spojených států. Naši příbuzní, kteří měli v Americe konfekční továrnu, dokonce poslali pro Hahnovy, sestru i mě affidavity. Měly jsme se sestrou dohodnutá pracovní místa v jednom židovském domě v Londýně, ona jako kuchařka a já jako pokojská. Dokonce jsme měly ušité černé šaty a bílé čepičky se zástěrami, jako řádné sloužičí. Sestra už měla všechny papíry vybavené, ale mně ještě nebylo 18 let a moje pracovní povolení tedy platilo až od srpna 1938. Válka však vypukla už 1. září [12](#), takže sestra tady se mnou čekala a pak už nešlo odejít. Hahnovi taky neodjeli, takže nakonec jsme tu zůstali všichni.

O vpádu Němců v březnu 1939 [13](#) jsme se dozvěděli tak, že jsme se ráno vyklonili z okna a před naším oknem visela vlajka s hákovým křížem, kterou tam pověsil správce domu. Asi v deset hodin ráno přišel velitel brněnského gestapa a chtěl nejdříve zabrat celý dům. Potom si to rozmyslel a obsadil jen jedno patro. Takže jsme jeden měsíc bydleli pod jednou střechou s velitelem brněnského gestapa. Měsíc trvalo, než jsme našli byt v Praze, zabalili věci a přestěhovali se. V Praze jsme pak bydleli v Podolí a přestěhovala se k nám i babička Brumlová a otec strejdy Viktora, Robert Hahn, takže jsme žily tři generace pohromadě. „Dědeček“ Hahn zemřel týden před naším nástupem do transportu do Terezína.

Za války

Žili jsme z úspor a částečně z prodeje věcí, které jsme nepotřebovali. Vzpomínám si na velký koberec, který vzhledem k rozměrům nemohl upotřebit každý. Koupila ho jedna vdova po velkopřemyslníkovi a bylo s ní domluveno, že část obnosu předá oficiálně na uzavřené bankovní konto, které Židé museli mít, a zbytek že nám dá rovnou do ruky, což by nám velmi pomohlo a poškodilo by to pouze Němce. Ve skutečnosti jsme zbylou částku nikdy nedostali a zajímalo by mě, jestli jí to nějak zatížilo svědomí. Na druhé straně nám jiní lidé velmi pomáhali, schovávali nám k sobě věci, abychom je nemuseli odevzdat Němcům a pak nám je po válce sami přinesli. Samozřejmě že takoví nebyli všichni, ale našli se.

Z podolského bytu jsme se museli přestěhovat na Prahu 1, do čtvrti vyhrazené pro bydlení židovského obyvatelstva. Mezitím zemřela babička i dědeček a my jsme se přestěhovali do bytu v Pařížské ulici. Byl to čtyřpokojový byt, kde původně žila jedna rodina. S naším příchodem se ale počet rodin zde bydlících zvýšil na pět. Dostali jsme jeden pokoj, který byl ale průchozí, takže tam zbylo místo jen na jednu postel. Na té spala maminka a my se sestrou a strýcem Viktorem jsme spali na matracích, které byly přes den položené někde v koutě a na noc se roztahovaly. Všech dalších snad čtrnáct obyvatel tohoto bytu chodilo přes náš pokoj do koupelny, která byla vedle nás.

Zde jsme zůstali až do okamžiku, kdy jsme dostali povolání do transportu.

Nikdy jsem si nelámala hlavu, proč jsme šli do Terezína [14](#) tak brzy, vždycky jsem to považovala prostě za osud. Na shromaždiště do Veletržního paláce v Praze jsme nastoupili 11. prosince 1941 a o tři dny později jsme byli transportováni do Terezína. Byly jsme se setrou tak mladé a silné, nic nebylo těžké. Pamatuju si, že jsme pomáhaly stěhovat stovky kufrů a beden a všechny se nám zdály být lehké. Moje sestra se svými zkušenostmi z brněnské nemocnice začala pomáhat strýci, který pracoval už tady jako lékař. V Terezíně pak sestra pracovala celou dobu jako ošetřovatelka.

Přijeli jsme do Terezína, který tou dobou ještě nebyl tak organizovaný. Bydleli jsme v Drážďanských kasárnách. Pamatuju si, že tam ještě nebyly ani matrace, které došly až mnohem později z Prahy. Měli jsme s sebou barevné povlaky a bylo tam trochu dřevité vlny, což zdaleka není sláma, protože z dřevité vlny se dělají takové tvrdé chuchvalce, takže se na tom mizerně spalo, ale spalo. Maminka měla velký cit pro krásu a estetično, tak okamžitě začala organizovat a sestavovala z kufrů jakýsi gauč, což po ní pak ostatní kopírovali. Vypadalo to potom jako kousíček domova.

Já jsem přebírala brambory v drážďanském sklepě a sestra pracovala jako ošetřovatelka s doktorem Hájkem. Maminka se mnou ze začátku rovněž chodila do sklepa na brambory. Strýc Viktor bydlel v magdeburských kasárnách v lékařském pokoji a měl povoleno, myslím, že jednou týdně, chodit za námi na návštěvu. Jak přijížděly další transporty, správa ghetta uvolňovala další kasárny a později i civilní domy. Strýc Viktor se stal vedoucím zdravotní složky v hamburských kasárnách a měl možnost přestěhovat maminku, sestru i mě, takže jsme zase bydleli pohromadě. Já jsem začala pracovat v šéflékařské kanceláři, zapisovala jsem případy nových onemocnění. Jednotliví lékaři odpoledne do kanceláře přicházeli a referovali o zvlášť těžkých pacientech, o vývoji jejich nemoci a o výskytu nových onemocnění. Scházelo se tam zhruba patnáct lékařů a radili se o dalším postupu. Myslím, že z toho lze usuzovat, že v daných primitivních podmínkách byla lékařská péče na poměrně slušné úrovni. Kromě toho byli v Terezíně soustředěni lékaři postupně z celé střední Evropy, tudíž lidé s různými zkušenostmi. Byli tam také lékaři, kteří prodělali první světovou válku a znali podmínky kolektivního stonání, infekcí a nemoci a nouzové podmínky, což někdy pomohlo řešit situaci, zvláště v době žloutenky, záškrtu, spály, tyfu a dysenterie. To všechno byly velmi nakažlivé choroby. Sama jsem prodělala záškrť, spálu i žloutenku. Tehdy ještě v Terezíně neexistovala funkční infekční nemocnice, takže jsem si to vždycky odbyla na samotce.

Život v Terezíně plynul a nezbývalo nám než ho brát se vším, co se tam dělo. Z literatury je znám například apel v bohušovické kotlině. To nás ráno vyvedli z ghetta, kde zůstal jen nutný zdravotnický personál a ležící pacienti. Došli jsme na velkou louku a tam jsme stáli a hlídali nás esesáci se psy. Nikdo nevěděl, proč tam stojíme, nebo co se bude dít. Mysleli jsme, že někdo utekl, tak že nás budou počítat. Ve skutečnosti nás nikdo nepočítal a k večeru nás zase odvedli zpátky. Vypadá to jako příjemný výlet, avšak dodnes si pamatuju tu obrovskou nejistotu, kterou jsme tam prožívali. Rodiče zůstali v ghettu a my jsme tam byly se sestrou samy. Nevěděly jsme, co se děje v ghettu a oni, co se děje s námi. Kromě toho, den byl dlouhý a my jsme nesměli vybočit z řad. Vymysleli jsme ale způsob, jak si odskočit. Někdo sundal plášť a vždycky tu osobu, co potřebovala na záchod, schoval. Tato zkušenost nám byla ještě platná i později.

Z Terezína v nepravidelných intervalech odjížděly transporty. Naše rodina byla na „schützliste“ [seznam chráněných] profesora Dr. Strausse z Berlína, který byl do Terezína deportován ve velmi vysokém věku. „Schützliste“ patřil k vymoženostem terezínských prominentů. Byl to seznam lidí,

který prominentní osoba [významný vědec nebo zasloužilý a vyznamenaný důstojník německé armády z 1. světové války, apod. – pozn. red.] chtěla chránit před transportem a udržet je tak v Terezíně. Ochrana účinkovala jen někdy, nebo jen na nějaký čas. Někdy šli do transportu i samotní prominenti. Strýc Viktor našel profesora Strausse někde na půdě se zápallem plic, a protože mu jeho jméno bylo pojmem, tak se o něj staral a on se mu odvděčil tím, že nás potom chránil. Jednoho dne se šel strýc Viktor podívat do takzvaný šlojsky [šlojska: první budova, do které byli příchozí nahnáni a v níž přišli o veškeré cennosti – pozn. red.], kam však nesměl nikdo chodit. Přítomný esesák ho zfackoval a pravděpodobně na základě tohoto incidentu byli strýc s maminkou zapsaní do předposledního říjnového transportu v roce 1944. Se sestrou jsme se k nim dobrovolně přihlásily.

Do Osvětimi jsme tedy byli deportováni společně. Ve vagóně nás bylo nacpáno mnoho, lidi byli rozčilení, takže měli průjmy a měli jsme k dispozici pro tento účel pouze kbelík. Dojeli jsme do Osvětimi a neměli jsme vůbec čas přemýšlet, protože v tu ránu už byli muži odděleni od žen. Nemohli jsme se se strýcem ani rozloučit a už jsme ho pak nikdy neviděli. Byl zastřelen hned po příjezdu, jak jsem se později dověděla. Maminka vypadala poměrně mladě, tak zůstala s námi, zatímco ženy, které byly třeba i věkem mladší, ale vypadaly hůř, šly na druhou stranu, určenou rovnou na smrt. Nepamatuju si tábor, do kterého jsme se v Osvětimi dostaly. Víím, že nás leželo na jedné pryčně osm a tu první noc jsme s maminkou litovaly, že jsme si nevzaly život. Protože jsme si řekly, že ať by byl život jakýkoliv, tak i kdybychom to přežily, že to nestojí za takovéhle trápení. Ale osud se nás moc neptal a život šel dál. Po třech dnech přišla selekce. Maminku s námi nepustili, po válce jsem se dozvěděla, že zemřela asi dva týdny nato na úplavici.

Společně se sestrou jsme pak jely asi tři dny přes Breslau a Drážďany do Öderanu u Saské Kamenice. Tam stála původní textilka předělaná na muniční továrnu. Před námi tam přijely dva transporty z Polska, jeden z Varšavy a druhý z Krakova. Bylo nás tam dohromady pět set děvčat, z toho dvě stě z Terezína. Žili jsme tam v jedné z továrních budov, v sušárnách, což mělo tu výhodu, že tam bylo ústřední topení a netrpěly jsme tolik zimou. Avšak spaly jsme na tříposchodových palandách a protože jich bylo málo, tak na každé spaly dvě holky. Prkna byla slabá a jednoho dne jsme se se sestrou propadly a neměly jsme vůbec kde spát. Nikdy nezapomenu, jak si dvě děvčata lehla k sobě, abychom se mohly vyspat. Jedna byla Dr. Freudová a druhá se jmenovala Reisová, obě dnes už nežijí. Považovala jsem to za ohromný dobrý skutek, že se někdo vzdal výhody mít postel jen pro sebe.

Do muniční továrny jsme chodily na střídavé směny, pracovaly jsme na kovoobráběcích strojích, bohužel ne v jedné dílně se sestrou. Stále nás doprovázela ta nejistota, jestli se po směně zase uvidíme. Ve všední den byly směny osmihodinové a v neděli dvanáctihodinové. Jídla bylo čím dál méně. I to německé obyvatelstvo nemělo moc co jíst, usuzovaly jsme ze svačin německých dělníků. Jeden z mistrů nám občas dával polévku, kterou nosil z domova. Jinak dělníci v továrně byli, myslím, přesvědčení o tom, že jsme museli něco provést, když jsme byly zavřené a máme se teď napravovat, takže s námi mluvili velmi stručně a s despektem. Jen snad ten mistr pochopil, o co jde.

Byly jsme z Osvětimi všechny oholené dohola a jak šel čas, rostly nám vlasy a potřebovaly jsme hřeben. Jeden z dělníků, italský válečný zajatec, nám vyrobil hřeben z kousku hliníku, ale chtěl za to tři denní fasunky chleba. Sestra byla daleko disciplinovanější než já a dokázala ušetřit jeden svůj celý příděl tím, že každý den jedla o něco míň. A o Vánocích jsme každá fasovaly jeden příděl navíc,

takže za tyto tři fasunky chleba koupila ten hřebec, kterým se pak česalo několik set děvčat.

Měla jsem v uších mrňavé perličky, které byly tak malé, že je v Osvětimi nikdo nezpovídal. V továrně jsem je zašila do šatů a brala jsem je jako finanční jistotu s tím, že až bude konec války, zaplatíme za ně vlak a pojedeme domů. Jedno děvče mělo jehlu a příze tam bylo dost, vzhledem k tomu, že to předtím byla textilka. Když jsme dorazily do Öderanu, tak jsme z kabátu, který jsme fasovaly při odjezdu z Osvětimi, vypáraly podšívku a z té podšívky se vyráběly podprsenky, žínky, ručníky a kousíček hadru na čištění zubů. Prádlo jsme nesměly nosit v posteli a moje sestra, která byla fanaticky čistotná, raději spala bez prádla, než aby měla v noci tutéž košili jako ve dne.

Každé ráno jsme měli „zählapel“ [nástup ke sčítání] a všechny jsme musely nastoupit. Ten, kdo dorazil jako první, čekal nejdéle, protože zase jako poslední odcházel. My jsme byly zvyklé z domova kázni, takže když řekli „zählapel“, tak jsme se zvedly a šly a stály jsme na rohu, který tam čekal nejdéle. Vždycky jsme si říkaly, jak jsme hloupé a že půjdeme pomalu, ale po celé měsíce se nám to nepovedlo. Pak už začaly prosakovat zprávy, že Němci prohrávají válku. Pozorovaly jsme, jak si esesačky mezi sebou šuškaají a dovolily nám, abychom si udělaly něco jako kulturní večer. Každá zkrátka zpívala nebo recitovala, jak uměla. Skutečně to byl velmi hezký večer a jedna z děvčat pak na závěr zpívala německou píseň, vlastně to byl takový tehdejší hit: „Eines Tages war alles aus, es ruhten endlich die Waffen“ [Jednoho dne bylo všemu konec. Konečně mlčely zbraně.]. Pamatuju si, že jsme při tomto zpěvu byly moc šťastné a esesačky brečely. Zprávy, které docházely, nás velice vzpružily. Taky jsme slyšely, že se chystá v únoru v San Francisku mírová konference a říkaly jsme si, že mírová konference může být jedině po válce. Měly jsme konkrétní naději a začaly tak trochu počítat s tím, že to přežijeme. Čekala nás ale ještě dlouhá cesta.

V den, kdy Američané přišli do Drážďan, jsme musely opustit stroje, naložili nás v poledne do dobytčích vagónů a odvezli. Později jsme se dozvěděly, že továrnu obsadili Američané o čtyři hodiny později a potom to území přenechali Sovětům. Nezapomenutelná je pro mne vzpomínka na jednoho z mistrů, který, když jsme odcházely, kdy každý věděl, že se tam už munice nikdy dělat nebude, spravoval stroje. Měl prostě za úkol spravovat stroje, tak to dělal i v okamžiku, kdy bylo prakticky po válce.

Nás vezli každý den o několik stanic dál směrem k československým hranicím. Bylo to prý takové nařízení, že žádný vlak nesmí stát ve stanici déle než čtyřadvacet hodin. Tak nás vždycky někam dovezli, strávili jsme tam několik hodin a pak se vlak zase rozjel. Dostaly jsme se takto do našeho rodného Dubí a přemýšlely jsme o útěku. Bohužel jsme tam neměly nikoho, kdo by nás ukryl. Tak jsme zůstaly ve vlaku a po sedmi dnech a osmi nocích jsme dojely do Litomeřic, kde nás vyložili a šlo se pěšky do Terezína. Na cestu jsme v Öderanu dostaly bochník chleba a ještě jeden v průběhu cesty, potom už byl jen tuřín a poslední den jsme neměly k jídlu nic. Když jsme stáli v pohraničí, v Bílině, tak nám zaměstnanci drah přinesli kbelíky s čajem a to už vlastně Němci ani nic nenamítali a nechali je, aby nám to dali.

Když jsme dorazily do Terezína, tak první koho jsme viděly, byl doktor Springer se ženou, to byla sestřenice s manželem z Rumburku. Dopravili nás všechny do baráku u sokolovny, izolovali nás, protože nevěděli, jestli nemáme nějakou infekční chorobu. Jak jsme dostaly první jídlo, měly jsme průjmy. Nebyly jsme zvyklé na jídlo a na teplé už vůbec ne. Myslím, že dva dny po našem příjezdu přijel do Terezína pan Dunant z Červeného kříže a tím jsme vlastně přestali být ohrožení Němci a dostali jsme se pod ochranu mezinárodního Červeného kříže. Dostaly jsme nové šaty a připadaly si

velice elegantní. Nastala spousta shledání, mimo jiné jsme se v Terezíně zase sešly s naším otcem, který byl sice po většinu času chráněný svou „árijskou“ manželkou, ale tři měsíce před koncem války byl ještě transportován do Terezína. Tatínek tam dostal zápal plic, na který i vlastně po čtyřech letech zemřel. Navíc celou tu dobu už v podstatě proležel.

Po válce

Když jsme se 9. května 1945 dozvěděli, že Praha už je volná, zmocnilo se mě šílenství a musela jsem tam jet. Byla jsem přesvědčená, že maminka je v Praze. Tak jsme se dohodli, že sestra zůstane s tatínkem a já nějak dojezu do Prahy. Tak jsem ještě s třemi dalšími holkami z Öderanu odjela s nějakými partyzány, kteří se v Terezíně objevili. Jeli jsme nákladním autem s lavicemi a sudem sádla. Pak jsme se dozvěděly, že to bylo původně auto kladenského gestapa, které tam partyzáni zabrali a i s tím sudem sádla se vydali na pomoc Praze. Než jsme ale dojeli do Prahy, bylo po revoluci, bylo to 10. května ráno. Šla jsem k tetě Gusti a tím pro mě skončila válka.

Můj manžel se jmenoval Jaroslav Šmolka. Narodil se v Bernarticích v Jižních Čechách v roce 1900. Potkali jsme se po válce na ulici v Praze, ale znali jsme se už z Terezína, protože jeho bratr se oženil s první ženou strejdy Viktora. V Terezíně jsem měla kamaráda, Žibřida Busche, kterého bych si pravděpodobně bývala po válce vzala. Jaroslav s ním v Terezíně pracoval a věděl o jeho osudu, protože opustil Terezín o jeden transport později než já. Žibřid spolu s dalšími devíti mladými muži v Terezíně vysypával z papírových krabic lidský popel do Ohře. Těchto deset mužů pak Němci zastřelili. Když se dnes jezdí do Terezína v květnu na trziny, chodí se také dolů k řece. Jaroslav mi tehdy na ulici řekl, že se Žibřid už nevrátí.

Jaroslavův otec se jmenoval Josef Šmolka a narodil se v roce 1856. Živil se tím, že prodával hospodářské zemědělské stroje. Jeho otec se jmenoval Abraham a babička mého muže byla Marie, rozená Weilová. Manželova maminka se jmenovala Regina Šmolková, rozená Finková v roce 1863. Zemřela v roce 1932. Její otec byl Jakub Fink, narozený v roce 1823 a matka Barbora, rodným jménem Fantlová. Finkovi měli obchod s textilem, který stál v Bernarticích na náměstí. Takže táta a máma mého muže se znali z té samé vesnice. Byly to obě židovské rodiny.

Jaroslav vystudoval střední školu v Písku ukončenou maturitou a ve studiích pokračoval v Praze na Vysoké škole ekonomické. Měl první státnici, když v roce 1925 zemřel jeho otec. Jaroslav se tedy vrátil, aby se postaral o maminku a převzal živnost po otci. Jeho otec chodil ještě po sedlácích pěšky a nabízel zemědělské zařízení, Jaroslav už měl motorku. Vždycky mi říkal, jak si přál, aby po válce nemusel vydělávat tímto způsobem, v podstatě v roli prosebníka a s velkým rizikem, jak dopadne úroda a zda dostane nakonec zapláceno. Říkal si, že po válce bude úředníkem, což se mu také splnilo.

V roce 1927 se poprvé oženil a přestěhoval se i s maminkou do Mirovic, odkud pocházela jeho žena. Byla asi o dva roky mladší a znali se už od patnácti let, protože oba chodili do školy v Písku a bydleli u jedné židovské vdovy, protože tenkrát se nedalo jezdit každý den domů. Vdova se živila pronájmem pokojů, v jednom bydlela Zdeňka, budoucí Jaroslavova žena s bratrem a v druhém Jaroslav ještě s dalšími dvěma židovskými chlapci.

První žena mého muže se jmenovala Zdeňka Šmolková, narozená v roce 1902. Měli spolu dvě dcery, Hanu, rozenou 1930 a Evu, rozenou v roce 1929. Celá rodina byla transportována do Terezína, kde obě dcery podlehly zánětu mozkových blan, Hana v dubnu 1943 a Eva v březnu

1944. Jaroslava i jeho ženu pak dále transportovali do Osvětimi, Zdeňku poslali rovnou do plynu. Jaroslav potom na konci války přežil pochod smrti a vrátil se do Mirovic.

Manžel měl jednoho sourozence, bratra Arnošta, staršího o deset let. Měl české školy. Pracoval jako ředitel Unionbanky. Oženil se s první manželkou strejdy Viktora a přestěhoval se do Prahy, kde pak pracoval jako ředitel spojených skláren, protože rodina jeho ženy byla jedním z hlavních akcionářů tohoto podniku. Děti spolu neměli. V roce 1939 odjeli těsně před okupací Československa německou armádou do Francie.

Jaroslavův otec ještě před válkou vedl dobrovolně židovskou matriku. V Bernarticích žilo tenkrát okolo desíti židovských rodin. Jaroslav vedení matriky po otcově smrti převzal, musel v Praze na Ministerstvu vnitra složit matrikářskou zkoušku a dostal povolení k vykonávání funkce matrikáře. Židovská obec za války a po válce měla za matrikáře nějakého doktora Freunda a nevím proč, ale hledal se matrikář jiný a Jaroslav se o to místo ucházel, a tak se dostal do Prahy. Židovské matriky nejdříve sídlily na Židovské obci v Maiselově ulici.

Trvalo asi šest let, než jsme se vzali. Můj muž měl obavy z toho velkého věkového rozdílu, ale mně těch dvacet jedna let vůbec nevadilo. Vlastně mě to odjakživa táhlo ke starším lidem, odmalička jsem byla ve styku se staršími lidmi. Léta jsme tedy bydleli každý zvlášť. V roce 1949 se židovská obec rozhodla, že z domu v Široké ulici v Praze, kde měla zařízení úřadovny, včetně Jewish Agency, vytvoří byty pro své zaměstnance. Bohužel jen pro ty, kteří někde bydleli a mohli dát k dispozici výměnou vlastní byt. Manžel však bydlel v podnájmu a já jsem bydlela s tetou Gustí. Pomohl mi známý, který pracoval na obci a spravoval spolu s inženýrem Gutigem nemovitosti židovské obce. Našel ve vedlejším domě v Široké ulici úplně nahoře pod střechou prádelnu a tu nechali předělat na byt, na který pak získal dekret Jaroslav. Bydlím tu dodnes.

Svatba se konala v roce 1954. Děti jsme neměli, oba jsme dost intenzivně pracovali, takže jsme si rozdělili domácí povinnosti. Měli jsme krásný vztah. Můj muž mi na začátku našeho společného života řekl: „Mám dvě prosby. Nikdy se nebudeme hádat a doma nebude chybět chleba, protože bez chleba už nikdy nechci být.“ Opravdu jsme se nehádali a řekla bych, že jsme časem spolu tak srostli, že jeden bez druhého vlastně neexistoval. Mezi manželovy povinnosti patřilo ráno vybrat popel z kamen a přinést ze sklepa uhlí. Já jsem pak měla za úkol připravit vše tak, aby se večer už jenom škrtlo zápalkou. Manžel vstával o půl hodiny dřív a odcházel do koupelny. Potom připravoval snídani, zatímco já jsem prováděla ranní hygienu. Na snídani jsme si schválně nechávali dost času a hezky si u ní povídali, protože večer už jsme byli unavení. Potom jsme šli spolu do práce, měli jsme oba stejnou cestu a pracovali kousek od sebe. Nejdřív jsme oba měli pracovní dobu do čtyř odpoledne, tak jsme se zase spolu i vraceli. Jak jsem se ale dostávala do vyšších funkcí, musela jsem často pracovat přesčas. Manžel pak chodil nakupovat a večer jsem vždy vařila teplou večeři.

Každou sobotu a neděli jsme dělali vycházky po okolí Prahy. Někdy to ale o víkendu u nás doma vypadalo jako v kanceláři, když jsme toho měli hodně a vzali si práci domů. Na dovolenou jsme jezdili po naší republice, znala jsem přírodu v celém Československu. Vždycky nás to táhlo víc do hor a lesů, než k vodě. Jednou jsme byli na dovolené v Jugoslávii, ale spíš jsme toho využili k poznávání země než ke slunění. Jedenkrát jsme také byli u moře v Sopotech v Polsku. Manžel nelyžoval a já už také ne, ačkoliv to byla v dětství moje vášeň. Během té poslední zimy v roce 1938 v Dubí jsem šla jako vždy hned po škole na lyže, ale nějak mi slzely oči a já nic neviděla a narazila jsem do stromu. Probrala jsem se na zemi, jedna lyže byla zlomená a druhá v potoce. A od té doby

jsem měla strach. Kromě toho jsme tenkrát museli lyže odevzdat pro říšskou armádu a po válce jsme neměli zrovna peníze na to, abychom se nově vybavili. Hodně jsme chodili na koncerty, do divadla a na výstavy. Až v posledních dvou letech můj muž špatně slyšel, tak jsme začali chodit na divadelní hry, které už znal, takže je alespoň viděl. Ten poslední rok už jsem chodila s bývalou kolegyní z práce a Jaroslav mě do divadla vždycky dovedl a pak pro mě přišel. Stejně jsme chodili hlavně do Rudolfiny, Národního divadla a podobně, což jsme měli hned u ruky.

Manžel byl trochu podobný mému tatínkovi v tom, že volný čas trávil nejraději se mnou a nepotřeboval se stýkat s ostatními lidmi. Rovněž hodně četl, jako tatínek. Respektoval, když za námi jednou týdně chodila teta a my jednou v týdnu navštěvovali ji. Měl rád moji sestru, která sice žila v Teplicích, ale občas sem jezdila a my za ní také.

Po válce jsem potkala jednoho známého a ten mi nabídl práci korespondentky ve firmě, kde byl zaměstnán. Ptala jsem se, co požadují. Chtěli psaní na stroji a alespoň pasivně nějaký cizí jazyk. Já jsem uměla kromě toho ještě německý těsnopis ze školy a hned po válce jsem se sama podle učebnice naučila ještě český a anglický těsnopis. Takže jsem tam nastoupila v říjnu 1945. Někdy v roce 1947 mě bývalý kolega z této firmy přetáhl do firmy „Rudolf Novotný“, která dovážela průmyslová barviva, kde už jsem uplatnila jak těsnopis, tak cizí jazyky. Pak ale přišel Vítězný únor [15](#) a naši soukromou firmičku zlikvidovali.

Později v roce 1948 jsem se dostala jako korespondentka do podniku zahraničního obchodu jménem Strojimport, se sídlem v Praze na Václavském náměstí. Tam jsem pracovala až do svého důchodu v roce 1977. Nastoupila jsem jako korespondentka v oddělení obráběcích strojů, postupně jsem se vypracovala na vedoucí oddělení, potom jsem se stala zástupkyní ředitele v oddělení dřevoobráběcích strojů a později jsme nějakou dobu ředitele neměli, takže jsem vedla skupinu asi 70 lidí. Ale nikdy jsem nepočítala s tím, že by mne jmenovali ředitelkou, jelikož jsem nikdy nebyla členkou komunistické strany. Do strany mne sice přímo nenutili, ale vstup mi pochopitelně nabízeli. Nicméně mezitím probíhaly Slanského procesy [16](#), které byly tak výrazně antisemitské, že jsem vstoupit odmítla.

V Terezíně existovalo ilegální komunistické hnutí, takže mnoho lidí automaticky po válce vstoupilo do Komunistické strany [17](#) a přijali komunistickou ideologii. V nás všech asi byla určitá vděčnost Sovětskému svazu za osvobození, ale pro komunismus jsem rozhodně zapálená nebyla. V oddělení obráběcích strojů jsem měla jednu kolegyni, byla o deset let starší, nebyla Židovka, ale její manžel zahynul v Terezíně na Malé pevnosti [18](#). Žila sama s dcerou a měla přítele, jehož žena také zahynula na Malé pevnosti. Ona byla členkou partaje, měla mě, myslím, ráda. Jednou mi řekla: „Není vyloučeno, že tě pozve výbor do strany. Samozřejmě udělej, co budeš chtít, ale jestli si chceš zachovat aspoň minimum svobody, tak to zvaž, protože jinak budeš omezena tou stranickou disciplínou.“ To byl taky jeden z důvodů, proč jsem se rozhodla do strany nevstoupit.

Mého muže písemně vyzvali ke vstupu do strany, ale on to odmítl a nikdy toho nelitoval, ačkoli mu to přineslo nepříjemnosti. StB [19](#) ho mnohokrát vyslýchala, pořád hledali nějaký důvod a otravovali mu život. On patřil od svých studentských let ke Klubu akademiků Židů Čechů [20](#), který byl založen již kolem roku 1890. Podporovali českou židovskou kulturu, vydávali knihy, organizovali svoje plesy. Vždycky se do toho zapojovali vysokoškoláci, ale po válce vlastně už neměli následovníky, neměli možnost veřejně vystupovat. Zachránilo se jich taky jen pár, scházeli se vždycky u někoho v bytě, většinou v Holešovicích u architektů bratrů Fuchsových. StB manžela ale obtěžovala taky kvůli

židovské obci, myslím, že jejich zájem byl veden antisemitismem, že víceméně hledali důvod, proč zavřít jednoho dalšího Žida. Bezpečnosti se nelíbilo, že je manžel odmítl nechat nahlédnout do matrik, aby si zjistili, kdo je židovského původu. V roce 1953 pak byly matriky zestátněné a manžel se s nimi stěhoval ze židovské obce na Obvodní úřad, tehdy Národní výbor, ve Vodičkově ulici. Můj muž byl hodně konzervativní a byl zvyklý na svoji židli a pracovní stůl. Když odcházel, obec mu oboje zapůjčila a on si to vzal s sebou na ten Národní výbor. Bezpečnost z toho pak udělala kauzu a obvinila ho, že stůl i židli ukradl a několikrát ho kvůli tomu vyslyšali. Od roku 1950 jsme si taky byli jistí, že nás odposlouchávají, takže jsme byli při telefonických hovorech velmi opatrní. Trvalo to dobrých dvacet let.

V zaměstnání o mém židovství všichni věděli, nijak jsem se s tím nikdy netajila. Řekla bych, že dost respektovali skutečnost, že jsem přežila holocaust. Lhala bych, kdybych řekla, že se mi tam vedlo špatně. V kádrovém posudku jsem měla uvedeno, že jsem dcera obchodníka, výrobce porcelánu. Bylo to velmi zakulaceně řečeno, mohli natvrdo napsat, že pocházím z buržoazní rodiny a jsem dcerou továrníka, jak se to tehdy tak uvádělo. Dokonce jsem dostala státní vyznamenání Za vynikající práci, na které mne podnik navrhl.

Začalo to tím, že jsme dostali úkol dovézt pro šroubárenský průmysl nějakou sadu strojů. Byl to veliký obchod za spoustu peněz. Generální ředitelství mělo nabídku na ty stroje od jedné rakouské firmy, která tady byla se všemi zadobře a měla zde spoustu kontaktů, takže dostávala mnoho příležitostí. Z jejich nabídky ale vůbec nebylo znát, kdo ty stroje vyrábí, jediné, co mi řekli, že pocházejí ze Spojených států. Bylo to v roce 1964, kdy se politická atmosféra v Československu začala trochu uvolňovat. Lidé začali dostávat povolení vycestovat do ciziny. Říkala jsem manželovi, aby si zkusil požádat o výjezdní doložku, protože měl v Americe bratra Arnošta, se kterým se dlouho neviděl. On říkal, že beze mne nepojede, ale já jsem věděla, že oběma nám to povolení nedají ze strachu, abychom tam pak nezůstali. Můj manžel povolení vycestovat dostal.

Jako další zástupce ředitele se mnou pracoval Vladimír Borůvka, původem Čech, avšak rozený na Ukrajině. V sedmnácti letech šel dobrovolně na vojnu a bojoval poctivě za Rudou armádu, se kterou skončil válku ve Vídni. Z Vídně pak přijel navštívit svoje příbuzné do Plzně, odkud jeho rodina pocházela. A když viděl, jak se tady dobře žije, tak ač byl přesvědčením komunista, přivezl sem maminku a sestru a usadil se s nimi v Karlových Varech. Jako tankista měl otevřené dveře do zahraničního obchodu a nejdřív pracoval v Sovětském Svazu pro Motokov, což byla část podniku, která dovážela a vyvážela auta. K nám do Strojimportu pak přišel jako zástupce ředitele a seděl se mnou v jedné kanceláři. Nelíbilo se mu, že jsem žádost o povolení vycestovat nepodala a přemluvil mne, abych ji napsala a dala mu ji. Pak ji vzal a zaručil se za mne, že neemigruji. Povolení jsem dostala, takže jsme s manželem mohli strávit čtyři týdny u švagra v Americe. Vladimír zemřel ve vlaku z Moskvy do Vladivostoku po roce 1989. Vzpomínám na něj v dobrém, pomáhal tenkrát nejen mně.

Takže jsem byla v Americe a věděla jsem, že ty stroje pro šroubárenský průmysl odtud mají pocházet. Měla jsem s sebou kopii nabídky té rakouské firmy. V New Yorku jsem si našla v telefonním seznamu jakési sdružení výrobců obráběcích strojů, kde mi sice nemohli pomoci, ale dali mi takový velký katalog, abych si mezi příslušnými výrobci zkusila najít někoho, kdo by rozsahem zakázky odpovídal. To se mi skutečně povedlo a od té firmy jsem si pak vyžádala nabídku, která byla nakonec o 45% nižší, než nabízela ta rakouská firma. V tom samém roce jsem pak letěla do Ameriky na pár dnů ještě jednou s generálním ředitelem a jeho dvěma náměstkami,

abychom přímo v továrně v Chicagu projednali technické detaily obchodu. Podnik mne pak navrhl na vyznamenání, které jsem dostala v roce 1968.

O emigraci jsme s manželem vědomě nepřemýšleli, můj muž byl příliš starý na to, aby začínal někde jinde znovu a já jsem byla ráda, že nemusím opustit tetu Gusti, která zemřela v roce 1972. Nebyli jsme s manželem sionisté, takže ani odejít do Izraele nás nelákalo. Ale o tamější dění jsme se zajímali. V roce 1948 Izrael vznikl ještě za souhlasu Sovětského svazu, problém nastal ve chvíli, kdy si komunisté uvědomili, že Izrael nebude patřit do východního bloku. Takže veškeré informace o dění v Izraeli byly od té doby velmi tendenční.

V 1968 [21](#) jsme měli radost z narůstající svobody, z možnosti cestovat. O rok dříve byl švagr se svojí ženou v Evropě a my jsme se s nimi sešli v Londýně. Nezapomenu, jak jsme s manželem viděli na Můstku na Václavském náměstí přijíždět Sovětské tanky, to bylo hodně ošklivé. Švagr doplatil na srpnovou invazi. Strašně ho to vyděsilo, ještě nám poslal telegram, jestli jsme v pořádku a co pro nás může udělat a za čtyři dny zemřel na infarkt.

Členkou židovské obce jsem byla odjakživa. Manžel chodil v pátek do Staronové synagogy a někdy pro něj přišli v sobotu, když jim chyběl desátý do počtu [minjan: minimum deseti mužů starších 13 let potřebných k veřejné modlitbě – pozn. red.]. Na Jom Kipur jsme se vždy postili a dělám to dodnes. Na pesach manžel jedl na rozdíl ode mne macesy, jak byl zvyklý z venkova, namáčel si je do bílé kávy. Moje maminka na ně kdysi byla zvyklá kapat med. Pokud něco znám z židovských tradic, tak od Jaroslava. Uměl se modlit, chodili jsme spolu do Jeruzalémské synagogy. Manžel měl českohebrejskou modlitební knížku a myslím, že uměl hebrejsky číst. Vánoce ani Velikonoce jsme po válce neslavili. O Vánocích jsme jen měli doma chvojí ve váze, protože to krásně vonělo a patřilo to k zimě.

Můj manžel zemřel v září 1983 v Praze, je pohřbený v židovském urnovém háji ve Strašnicích. Já jsem hned po pohřbu odjela za sestrou, která odešla začátkem listopadu v tom samém roce. Přežila se mnou válku, vším tím jsme prošly společně. Na konci války jí bylo 29 let. Pracovala celý život jako zdravotní sestra, po válce v teplické nemocnici. Při jedné operaci se nakazila dětskou obrnou, což velmi ovlivnilo její zdravotní stav. Měla potom i ochrnutou jednu nohu. Trpěla také cukrovkou a jinými chorobami.

Sestra se provdala za Žida, Kurta Blocha, a žila v Sobědruhách u Teplic. Její muž byl o deset let starší a děti spolu neměli. Kurtův otec měl před válkou v Sobědruhách prosperující textilní továrnu. Kurt se vyučil v Německu na specializované textilní průmyslovce a po návratu nastoupil do otcovy továrny, ale moc toho nenapracoval. Jeho rodiče ho jako nejmladšího syna rozmazlovali. Jako první měl v Teplicích auto, což tehdy nebylo zas tak běžné. Měl svoji veselou partičku, se kterou jezdil po Evropě. Otec ho zřejmě zásoboval penězi a matka přímlovou. Po válce pak pracoval jako účetní po znárodnění hotelů ve státním podniku Hotely, kde se s ním poznala moje sestra. Sestra bydlela v podnájmu v Teplicích a její bytná pracovala v Hotelích jako právnička. Kurt byl tehdy ženatý se svojí první ženou, Němkou, která trpěla roztroušenou sklerózou. Kurt věděl, že sestra pracuje v nemocnici, a tak ji požádal, zda by jim mohla nosit potřebné léky, aby on nemusel vždycky do nemocnice. Sestra se tak starala o Kurtovu ženu asi tři nebo čtyři roky, až do její smrti. Po nějaké době se pak v roce 1957 s Kurtem vzali.

Sestra zemřela v šedesáti sedmi letech. Měla v Teplicích židovský pohřeb. Po její smrti by si Kurt býval přál, abych s ním v Teplicích žila napořád. To se mi ale nezamlouvalo a Pán Bůh to naštěstí

zařídil jinak. Tehdy jsem uklouzla na sněhu a zlomila si ruku, takže jsem mu nebyla nic platná. Ještě s mokrou sádkou jsem odjela hned zpátky do Prahy. Od té doby jsem Kurtovi denně volala a jednou za měsíc jsem za ním na týden přijela, ale od první chvíle po mém příjezdu jsem počítala minuty, kdy se už budu vracet. Kurt byl společenský člověk a lidi ho měli rádi. Byl zábavný a hodně toho věděl. Mně se ale zdálo, že nikdy nedoceníl hodnotu mé sestry. Kurt zemřel čtyři roky po ní, v roce 1987.

Od sousedky v našem domě jsem dostávala ilegální časopis [Listy 22](#), který v Římě vydával Jiří Pelikán [Pelikán Jiří (1923 – 1999): český novinář a politik. V roce 1969 požádal v Itálii o politický azyl. Od 1970 vydával v Římě levicově orientovaný exilový časopis *Listy*. 1979 – 89 poslanec Evropského parlamentu – pozn. red.] Vždycky mi řekla: „Můžeš to mít hodinu.“ Nebo: „Můžeš to mít přes noc, ale ráno mi to hod’ do dveří.“ Nevěděla jsem, jakým způsobem se k tomu časopisu dostává ona. Až po revoluci jsem se dozvěděla, že jejím žákem byl syn Jiřího Dienstbiera [Dienstbier Jiří (nar. 1937): český novinář, politik a diplomat – pozn. red.], který jí časopis nosil. Ona učila na strojírenské průmyslovce, která dodnes sídlí na Starém Městě v Praze, a do té školy nastoupil i Dienstbierův syn, protože se nemohl dostat na gymnázium. Od roku 1987 jsem tímto způsobem četla *Listy* a to mně poprvé napadlo, že by režim u nás nemusel vydržet napořád. Ale byla jsem přesvědčená, že se změny nedožiju. Revoluci jsem tedy moc uvítala, jen mi bylo hrozně líto, že se toho nedožil ani manžel, ani sestra. Můj manžel by býval byl ještě nadšenější než já.

Po roce 1989

Revoluce [23](#) pro mne přišla v době, kdy už jsem byla dlouho v důchodu. Co nejvíce změnilo můj život, byla možnost cestování, kterou jsem hojně využila. V mém životě se objevilo mnoho nových lidí.

Mohla jsem se konečně svobodně stýkat se svojí přítelkyní od dětství, Lidkou Kozlíkovou. Její syn rád hodně jezdil na kole a často míjel zámek Bernštejn v severních Čechách, asi 14 kilometrů od Mělníka. A jak tak jezdil kolem, vždy si prý říkal, tak takhle bych chtěl jednou bydlet. Vystudoval v Chomutově stavební průmyslovku a potom Lidka s rodinou v roce 1969 emigrovala do Německa. Později se s manželem přestěhovali k dceři do Kanady. Mezi roky 1969 a 1983 byl náš kontakt děravý. Lidka psávala své matce do Mšena u Mělníka, od které jsem měla někdy zprávy a fotografie. V roce 1983 pak Lidka s manželem zaplatili za propuštění z československého státního svazku, aby měli možnost jezdit za stárnoucími příbuznými do ČSSR. Poprvé zde byli v srpnu 1983, jen několik dnů před smrtí mého manžela.

Po revoluci v roce 1989 se Lidčin syn vrátil do Čech a zámek, který během komunistických let dost zchátral, koupil. Našel v obci zaměstnance a postupně ten památkově chráněný zámek opravil a vylepšil. Žije tam dnes s přítelkyní a oba jsou velmi pilní a šikovní lidé. Zámek nemají jako turistickou atrakci, jeho prostory nabízejí na různé společenské a firemní akce. Když tam ale člověk přijede, může se projít po zámeckém parku, jehož součástí je i golfové hřiště, a sednout si na zámecké terase, kde se podává jídlo a pití. Lidka zemřela nedávno, na jaře roku 2005. Lidčin ovdovělý manžel, kterému táhne na 90 let, se přestěhoval do Čech za synem a pomáhá na zámku.

V roce 1991 jsem požádala v restitucích o navrácení domu po Hahnových v Teplicích a našeho domu v Dubí. Teplický dům jsem zpátky dostala, ale Hahnovi měli ještě další dva domy, které však dodnes vráceny nebyly. Vždycky je to závislé na tom, jestli ten, kdo majetek obývá, má vůli ho vrátit nebo ne. V tatínkově továrně našlo práci přes 500 lidí, což byla podmínka vedoucí po válce

podle Benešových dekretů ke znárodnění. Advokáti mi přímo řekli, abych se o navrácení továrny pokusila. Snažila jsem se získat pouze náš dům v Dubí, který rodiče původně koupili společně a který pak komunisté prohlásili za součást továrny a zestátnili ho rovněž. Bohužel se tam za tu dobu nastěhoval podnik Severočeské lesy a nechtěl místo opustit. Musela bych to hnát k Nejvyššímu soudu a mě se rozhodně nechtělo se do konce života soudit a platit advokáty. To byl také jeden z důvodů, proč jsem se nepokoušela ani o tu naši porcelánku. Prostě jsem si řekla, že život je na takovéhle věci příliš krátký.

Teplický dům jsem získala zpět, protože ředitel Regionálního muzea, které tam sídlilo, byl velmi slušný a uznal, že jim dům nepatří. Dohodli jsme se a v přízemí tam muzeum zůstalo za minimální nájem. Oni na oplátku vyčlenili jednu místnost, kde se vystavoval náš dubský porcelán. Dům potřeboval novou fasádu a jiné investice, na které jsem neměla prostředky, takže jsem ho později prodala.

Glosář:

1 Josef II

(1741-1790): císař Svaté říše římské, král český a maďarský (1780-1790), představitel osvícenského absolutismu. Josef II. zavedl řadu politických, ekonomických, sociálních a kulturních reforem. Jeho "Toleranční patent" a "židovské reformy" udělily Židům práva, která dříve neměli: mohli se usazovat v královských městech, pronajímat půdu, věnovat se řemeslům a obchodu, stát se členy cechů. Zároveň však Josef II. vydal i řadu nařízení, která neodpovídala židovským zájmům: zakázal používání hebrejštiny a jidiš v obchodu, zavedl povinnou vojenskou službu pro Židy, na základě zvláštního nařízení si Židé museli vybrat německé příjmení.

2 Karlovy Vary

nejznámější české lázně, pojmenované po českém králi Karlovi IV., který údajně našel tyto prameny během lovu roku 1358. Karlovy Vary se staly jedním z nejoblíbenějších letovisek u členů královských rodin a aristokracie po celé Evropě.

3 Velká hospodářská krize (Světová hospodářská krize)

koncem října 1929 došlo k velkému propadu akcií na americké burze a následně k hospodářské krizi. Banky požadovaly splacení půjček, což zapříčinilo zavírání továren. V důsledku toho docházelo ke zvyšování nezaměstnanosti a následně k poklesu životní úrovně. Do ledna 1930 se americký peněžní trh vzpamatoval, ale během tohoto roku došlo k další bankovní krizi. Navíc koncem roku 1930 se krize rozšířila i do Evropy. Během roku 1931 zasáhla Rakousko, Německo, Velkou Británii. Zemědělské země centrální Evropy byly zasaženy poklesem exportu, což vyvolalo zemědělskou krizi.

4 Italská fronta, 1915-1918

během první světové války probíhaly boje mezi Itálií a Rakousko-Uherskem na řece Soči, což je alpská řeka nacházející se dnes na území Slovinska. Tato řeka za první světové války kopírovala hranici mezi Itálií a Rakousko-Uherskem. Itálie se snažila získat etnicky italské části Rakouska-

Uherska (Terst, Fiume, Istrie a další ostrovy), proto se italská armáda pokusila proniknout na rakousko-uherské území přes řeku Soči, ale boje podél této řeky pokračovaly po dobu 18 měsíců bez výrazné územní změny. V říjnu 1917 se rakousko-uherské armádě podařilo vstoupit na italské území.

5 První československá republika (1918-1938)

byla založena po rozpadu rakousko-uherské monarchie po první světové válce. Spojení českých zemí a Slovenska bylo oficiálně vyhlášeno v Praze roku 1918 a formálně uznáno smlouvou ze St. Germain roku 1919. Podkarpatská Rus byla připojena smlouvou z Trianonu roku 1920. Ústava z roku 1920 ustanovila poměrně centralizovaný stát a příliš neřešila problém národnostních menšin. To se však promítlo do vnitřního politického života, kterému naopak dominoval neustálý odpor národnostních menšin proti československé vládě.

6 Turner hnutí: sportovní hnutí s nacionálním a politickým pozadím, propagované v německých státech od 20. let 20. století. Bylo založeno na sportovním systému vytvořeném A. Eisenelem (1793 – 1850).

7 Mnichovská dohoda

podepsána Německem, Itálií, Velkou Británií a Francií roku 1938. Umožňovala Německu okupovat Sudety (pohraniční oblast osídlenou německou menšinou). Představitelé Československa se jednání nezúčastnili. Maďarsku a Polsku byla také přislíbena část území Československa: Maďarsko okupovalo jižní a východní Slovensko a část Podkarpatské Rusy, Polsko okupovalo Těšín a část Slezska. Československo tak ztratilo rozsáhlá ekonomická a strategicky důležitá teritoria v pohraničních oblastech (asi třetinu z celého území).

8 Makkabejský sportovní klub v Československu

Světový svaz Makkabi byl založen 1903 v Basileji na šestém sionistickém kongresu. V roce 1935 měl Světový svaz Makkabi 100 000 členů, z toho 10 000 pocházelo z Československa, což mělo kořeny již v 19. století: první tělovýchovný klub Makkabi v Čechách byl založen 1899, první sportovní klub, Bar Kochba, byl založen 1893 na Moravě. Československý svaz Makkabi byl založen v červnu 1924 a ve stejném roce se stal členem Světového svazu Makkabi.

9 Sokol

jedna z nejznámějších českých organizací, která byla založena v roce 1862 jako první tělovýchovná organizace v rakousko-uherské monarchii. Největší rozkvět zažila mezi světovými válkami, kdy počet jejích členů přesáhl 1 milion. Sokol sehrál klíčovou roli také při národním odporu vůči Rakousko-Uhersku, nacistické okupaci a komunistickému režimu, i když byl právě během první světové války, za nacistické okupace a komunisty po roce 1948 zakázán. Obnoven byl v roce 1990.

10 Henlein, Konrad (1898-1945)

Po svém nástupu roku 1933 se Hitler rozhodl rozložit Československo zevnitř. V českém pohraničí k tomu využil K. Henleina. Během svého projevu v Karlových Varech 24. května 1938 K. Henlein požadoval opuštění dosavadní československé zahraniční politiky jako spojenecké smlouvy s Francií

a Sovětským svazem, kompenzace za křivdy spáchané na Německu od roku 1938, opuštění Palackého pojetí českých dějin, ztotožnění se s německým světonázorem, tedy s nacismem atd. V Československu existovaly dvě německé politické strany, DNSAP (Německá národně socialistická strana dělnická) a DNP (Německá nacionální strana), které ale byly kvůli své činnosti rozpuštěny roku 1933. Sudetští Němci se spojili a vytvořili novou stranu, která šla do voleb v roce 1935 pod názvem SDP (Sudetoněmecká strana). Na konci druhé světové války byl Henlein zajat Američany. Poté 10. května spáchal v americkém zajateckém táboře v Plzni sebevraždu.

11 Sudety

Severozápadní pohraniční oblast, která byla velmi industrializovaná, se stala součástí nově vzniklého československého státu v roce 1918. Spolu s územím byla k Československu připojena německy mluvící menšina tří milionů obyvatel, která se stala zdrojem trvalého napětí mezi Německem, Rakouskem a Československem a uvnitř Československa. V roce 1935 vznikla Sudetoněmecká strana za finanční podpory německé vlády. Na základě Mnichovské dohody v roce 1938 okupovala německá vojska Sudety. V roce 1945 získalo Československo území zpět a na základě Postupimské dohody mohlo provést odsun německé a maďarské menšiny ze země.

12 Invaze do Polska

Německý útok na Polsko ze dne 1. září 1939 je na západě všeobecně považován za datum vypuknutí druhé světové války. 1. září 1939 německá vojska vstoupila do Polska. Většina polského letectva byla zničena ještě na zemi. Němci při invazi bombardovali i mosty, silnice i polské vojáky. 3. září 1939 Velká Británie a Francie vyhlásily Německu válku.

13 Protektorát Čechy a Morava

Poté, co Slovensko vyhlásilo nezávislost v březnu 1939, Německo okupovalo Čechy a Moravu, které byly přeměněny v protektorát. Do čela Protektorátu Čechy a Morava byl postaven říšský protektor Konrád von Neurath. Povinnosti policie převzalo Gestapo. V roce 1941 Říše v protektorátu začala praktikovat radikálnější politiku. Byly zahájeny transporty Židů do koncentračních táborů, Terezín byl přeměněn v ghetto. Po druhé světové válce byly hranice Československa navráceny do původního stavu (kromě Podkarpatské Rusi) a většina německé populace byla odsunuta.

14 Terezín

malé pevnostní město, které bylo v době existence Protektorátu Čechy a Morava přeměněno v ghetto, řízené SS (Schutzstaffel, Ochraný oddíl). Židé byli z Terezína transportováni do různých vyhlazovacích táborů. Čeští četníci byli využíváni k hlídání ghetta. Židé však s jejich pomocí mohli udržovat kontakty s okolním světem. Navzdory zákazu vzdělávání se v ghettu konala pravidelná výuka. V roce 1943 se rozšířily zprávy o tom, co se děje v nacistických koncentračních táborech, a proto se Němci rozhodli Terezín přetvořit na vzorové židovské osídlení s fiktivními obchody, školou, bankou atd. Do Terezína pozvali na kontrolu komisi Mezinárodního červeného kříže.

15 Únor 1948

komunistické převzetí moci v Československu, které se pak stalo jedním ze sovětských satelitů ve

východní Evropě. Státní aparát byl centralizovaný pod vedením Komunistické strany Československa (KSČ). Soukromé vlastnictví v hospodářství bylo zakázáno a vše bylo podřízeno centrálnímu plánování. Politická opozice a dissent byli pronásledováni.

16 Slánského proces

V letech 1948-49 československá vláda spolu se Sovětským svazem podporovala myšlenku založení státu Izrael. Později se však Stalinův zájem obrátil na arabské státy a komunisté museli vyvrátit podezření, že podporovali Izrael dodávkami zbraní. Sovětské vedení oznámilo, že dodávky zbraní do Izraele byly akcí sionistů v Československu. Každý Žid v Československu byl automaticky považován za sionistu. Roku 1952 na základě vykonstruovaného procesu bylo 14 obžalovaných (z toho 11 byli Židé) spolu s Rudolfem Slánským, prvním tajemníkem komunistické strany, bylo uznáno vinnými. Poprava se konala 3. prosince 1952. Později komunistická strana připustila chyby při procesu a odsouzení byli rehabilitováni společensky i legálně v roce 1963.

17 Komunistická strana Československa

byla založena roku 1921 v důsledku roztržky v sociálně demokratické straně. Po vstupu Sovětského svazu do druhé světové války komunistická strana zahájila v protektorátu odbojové akce a díky tomu získala u veřejnosti jistou popularitu po roce 1945. Po komunistickém převratu v roce 1948 vládla komunistická strana v Československu čtyřicet let. V 50. letech ve straně probíhaly čistky a boj proti "nepříteli uvnitř". Neshody uvnitř strany vedly k dočasnému uvolnění v podobě tzv. Pražského jara v roce 1967, které však bylo ukončeno okupací Československa sovětskými a spřátelenými vojsky Varšavské smlouvy. Poté následovalo období normalizace. Vláda komunistického režimu byla ukončena Sametovou revolucí v listopadu 1989.

18 Malá pevnost v Terezíně

nechvalně známé vězení, používané dvěma totalitními režimy - nacistickým Německem a komunistickým Československem. Tato pevnost byla postavena v 18. století jako součást opevňovacího systému a skoro od samého počátku byla používána jako vězení. V roce 1940 Gestapo převzalo Malou pevnost a věznilo zde politické vězně - členy různých odbojových hnutí. Za nacistické okupace zde bylo drženo asi 32 000 vězňů. Československo do Malé pevnosti po druhé světové válce umístilo německé civilisty předtím, než byli odsunuti ze země.

19 Státní tajná bezpečnost

československá zpravodajská a bezpečnostní služba založená roku 1948.

20 Kapper, akademický spolek

2. polovina 19. století sebou přinesla politické konflikty mezi Čechy a Němci, které se dotýkaly i českých Židů. Většina z nich mluvila česky a inklinovala spíše k německým liberálům. V roce 1876 vznikl Spolek českých akademiků - Židů, který byl později přejmenován na Akademický spolek Kapper. Na jeho činnosti se podílel např. Vojtěch Rakous (1862 - 1935).

21 Pražské jaro

období demokratických reforem v Československu, od ledna do srpna 1968. Reformní politici byli tajně zvoleni do vedoucích funkcí KSČ: Josef Smrkovský se stal předsedou národního shromáždění a Oldřich Černík předsedou vlády. Významnou osobou reforem byl Alexandr Dubček, generální tajemník ústředního výboru komunistické strany Československa (ÚV KSČ). V květnu 1968 ÚV KSČ přijal akční program, který vymezil novou cestu k socialismu a sliboval ekonomické a politické reformy. 21. března 1968 na setkání zástupců SSSR, Maďarska, Polska, Bulharska, NDR a Československa v Drážďanech bylo Československo upozorněno, že jeho směřování je nežádoucí. V noci 20. srpna 1968 sovětská vojska spolu s vojsky Varšavské smlouvy podnikly invazi do Československa. Následně byl podepsán Moskevský protokol, který ukončil demokratizační proces a byl zahájen normalizační proces.

22 Samizdatová literatura v Československu

Samizdatová literatura znamená tajné vydávání a šíření vládou zakázané literatury v bývalém sovětském bloku. Obvykle tato literatura byla psána na stroji na tenký papír. Nejdříve byla šířena v rámci skupiny důvěryhodných přátel z ruky do ruky, kteří pak udělali další kopie a tajně je dále distribuovali. Materiál, který byl takto šířen, zahrnoval beletrii, poezii, paměti, historické práce, politické smlouvy, petice, náboženské traktáty a časopisy. Tresty za tuto činnost se lišily podle politického klimatu, od pronásledování po zatčení a uvěznění. V Československu zažila samizdatová literatura rozkvět po roce 1948, a pak znova po roce 1968 v souvislosti se vznikem řady edic pod vedením různých spisovatelů, literárních kritiků a publicistů: Petlice (editor L. Vaculík), Expedice (editor J. Lopatka), Česká expedice, Popelnice a Pražská imaginace.

23 Sametová revoluce

známá též pod pojmem "listopadové události" označující období mezi 17. listopadem a 29. prosincem 1989, které vyvrcholily v pád komunistického režimu. V listopadu vznikla hnutí Občanské fórum a Veřejnost proti násilí. 10. prosince byla vytvořena vláda Národního usmíření, která zahájila demokratické reformy. 29. prosince byl zvolen prezidentem Václav Havel. V červnu 1990 se konaly první demokratické volby od roku 1948.